

Debreczen és vidékének urai

az Árpád-kor végén és az Anjou-korban

1200—1400 közt.

Irta:

Zoltai Lajos,

városi segédlevéltárnok.

Ára 60 fillér.

DEBRECZEN,
NYOMATOTT A VÁROS KONYVNYOMDÁJÁBAN.

1904. —1886.

Debreczen és vidékének urai az Árpádkor végén és az Anjou-korban.

1200–1400 közt.

Irta: Zoltai Lajos.

I.

Királyi vár-birtokok.

A tiszántuli földnek ez a termékeny, hajdan füvel, hallal, vaddal bővelkedő része, ahol Debreczen és a körülötte lévő falvak, városok épültek, — a honfoglalást, különösen pedig Szent István államszervező nagy munkáját követő két században tulnyomólag királyi birtok volt. Királyi hercegek és ifjabb királyok többször élvezték ez ország-rész jövedelmét és uralkodtak ennek népén. Már a XI. században Géza és László hercegek herczegség czimén birták és kormányozták a tágasabb értelemben vett Nyírséghez tartozó vármegyéket, Szabolesot, Bihart, Szatmárt és Középszolnokot. IV. Béla és V. István is ifjabb király korukban ugyan csak a tiszántuli vármegyéket kapták országlásra az idősbik királytól. Ennek pedig csak úgy lehetett értelme, ha nagy kiterjedésű királyi birtokok is feküdtek e vidéken. Ugyan sem maga Debreczen nem volt királyi erőd, sem közvetlen közelben nem állott vár; — de gyűrüként vették körül a bihari, szatmári, borsovai, szabolesi, borsodi, hevesi, szolnoki és békési várak. E várispánságok földjei a várszerkezet virágzása idejében bizonyosan mélyen benyultak Debreczen felé. Sőt nagyon valószínű, hogy kezdetben magát Debreczent is várjobbágyok, vagy várnép és várszolgák lakóhelyévé tette első

királyunk. Egyik pusztánknak hihetőleg az adott nevet, hogy a királyi fegyverhordozók földje, terra armigerorum volt. Innen ragadhatott rá a *Fegyvernek* név, amely ma már — sajnos — csaknem egészen kiment a köznyelv használatából. Másik tágas, termékeny, szép pusztánkat pedig, *Ebes*-t, mely a török világ előtt is még néptartó hely, — a királyi ebeket őrző várszolgák lakhatták. Azt már okiratilag is bizonyíthatjuk, hogy Ebes a sz. István által alapított bihari várispánság birtokaihoz tartozott s a székely-szász várszolgai század egyik tagja, Tenkő nevű, 1217-ben Ebes faluban lakott.¹

A XIII. század elején már rohamosan bomlásnak indultak a királyi hatalom ősi bástyái: a várispánságok és nagy mértékben elapadtak a királyi jövedelmek gazdag forrásai: a várföldek, mióta II. Géza (1145) megkezdte azok elidegenítését, II. András pedig könnyelműen követte elődje példáját. Épen a várrendszer esődjének idejéből, II. András és az ifjabb király IV. Béla éveiből maradtak fenn adatok Debreczen vidékebeli néhány várbirtok felől is. Sajátságos jelenség, hogy Debreczen közelebbi szomszédságában 1220—1230 körül a kolosi és a még távolabb

¹ Várad Regestrum 165/208. sz. eset. Heltainál és az utána készült újabb kiadások „Ebey”-nek írják és ezt Bunyitay, Kandra Albis-nak olvassák. Karácsonyi és Borovszky nem igyekeznek megfejteni. Én több körülmény egybevetése után a debreczeni Ebes-t fedezem fel benne.

fekvő gyulafehérvári, bolondóczyi (Tréncsen vármegyé) várak birtokaival találkozzunk. Erre nézve tudnunk kell, hogy István király várispánságainak tartozékai általában véve nagyon szétosztottan feküdtek és ritka esetben alkalmazkodtak az ország politikai felosztásához, a megyék területi alakulásához.

A kolosi vár tartozékai voltak:

Nádudvar, 1213.

Szoboszló, 1214. A váradi Regestrum (10/380, 32/254, 61/157. és 103/329. sz. eseteknél) a kolosi várnak Szoboszlón lakó eme tisztjeit nevezi meg: Egeben seregvezér, Béda várnagy, elébb hadnagy, Isák, Vodosa és Béla századosok. Póka (Péter) hirdető főnök. E feljegyzések igazolják, hogy a szoboszlói várjobbágyok tisztjeinek Nádudvaron is valának bizonyos részeik.

Szovát, 1218. A Regestrum 49/145. sz. esete említi a szováti (Zuát) várjobbágyokat. Bechy nevű ember pörölte őket két márkáért, Bekény kolosi udvarbíró előtt. A hajdumegyei Szováttal azonosítom, Karácsonyékka szemben, Kandra nézetéhez csatlakozván. A kolosi várispánság területéhez (provincia de Dus, — helyesen de Oltus) számítandók továbbá *Benea* falu, *Zám*, *Ohat* és *Suma* falu. Amennyiben a Regestrum 1220. évről feljegyzett 263/120. sz. esete így szól: A Kolozs vármegyeiek és közöttük nevezetesen Makó fia Pálnak jobbágya, t. i. *Benea* faluból való Márton és a *zám*i apátur és az *ohat*i apátur és a *Suma* falubeli Beké mindnyájan tolvajsággal vádoltanak egy-némelyeket, nevezetesen pedig Ládót *Irund* faluból, Simont és *Batát* *Nozta* faluból, *Éliást* *Uzlari* faluból, *Dénést* *Vita* faluból, *Istvánt* és *Rúpot* *Gymey* faluból.

A felsorolt falvak közül *Zám* és *Ohatra* nézve nem lehetünk bizonytalanságban. Suma száz év múlva ismét előfordul Dózsa nádor birtokai között. Fegyvernekkal, Czuczával együtt említve s valószínűleg a debreczeni Nagycserén fekvő Soma erdőrésznek felel meg; bár Balássy Ferencz a szabolcsmegyei *Sima* pusztával veszi egynek. *Gymey* talán *Gymazug* nevű faluval azonos, amely a XIV. században Pocsaj szomszédságában állott. Kandra tapogatózva *Irundot* — Nagy Ivánnak, *Beneát* — T.-Fürednek, *Nozta-t* — Horthnak, *Uzlari-t* — *Zomaynak*, *Vita-t* — *Mátának* magyarázza.¹

A gyulafehérvári várispánságé volt *Csokaly* az Érmelléken. E néptelen falut II. András 1229-ben, kivévén a fehérvári várispánság alól, Ábrahám fia Mihálynak adományozta. Az akkori határjárásból kitűnik, hogy Csokalyban a szent király várjobbágyainak, a fegyveres várjobbágyosság legelőkelőbbjeinek is volt részök, és ugyanilyen nevű falut birtak a szállást adó jobbágyok.

¹ Szembeszökő jelenség, hogy a kolosi várispánságnak a vár körül (tehát Erdélyben) fekvő földjei, amelyekről a váradi Regestrumban szó esik, többnyire ugyanolyan nevet viselnek, amilyenek Debrécezen környékén is előfordulnak. A 20/259 és 388/141. sz. eseteknél említett *Lomb* falu (Kolozsvár szomszédságában) könnyen összetéveszthető a Fejér Codex Lombi falujával (1282. Macs és Szepes közt.) Kandra csakugyan az amott Lombfaluvval együtt említett Hemfalut Himessel, Kaláthat pedig *Balmazzal* vette egynek. A 1358. sz. esetenél előforduló helynevek mellé is a debreczeni határról egészen hasonlókat állíthatunk. *Ime*;

Bursors hegy — *Borsós* halom, *Kusol* völgye — *Kösély* völgye.

Agos halom — *Nádosh*, *Visata* (*Vista*) határa — *Máta*.

Pocza falu — *Poch*, (*Pác*)z falu. *Ime* az idézett esetben olvasható határleírás ráilleszhető a debreczeni Kösélyszeg északi részére is. Az esetekkel együtt említett *Saldet* faluból *Farkas* prístalás lakóhelyét maguk Karácsonyék is Szabolcsmegyébe helyezik. Erdőmés foglalkozni a helynevek efféle átköltözésének okaival.

A trencsénvármegyei sokszor megénekelt bolondóczyi (beczkói) várat uralta Biharmegyében *Léta*. V. István 1260 körül eladományozta a királyi tárnoki népnek. Ezekről pedig később a Guthkeled nb. Kozma szerezte meg.

A *bihari* vár birtokai közül valók: *Bajon* (Boian), mely nevet 1215. két falu viselte. A bajoni várjobbágyok a mondott időben a nádasok, mocsarak, szigetek használatára és halászati-jogra nézve bajoskodtak *rábai* szomszédaikkal. (148/291. sz. e.)

Hassay (1299-ben Wasyan).

Salán (később Arki-csalán).

Várassukló (Székudvar) nevű földek, a Körös mellékén, amelyeket II. András 1234-ben az *Aba* nb. Demeter főtétekfogó mesternek adományozott.

A *hevesi* várispánságéi voltak:

Halászi, Bátor, Fogacs, Hevesujvár-, valamint: *Fegyvernek, Ás, Schmula* és *Ecseg* nevű falvak Kemej vármegyében. Fegyvernek és Ecseg ma is meglévő puszták. Ás és Schmula teljesen eltűntek.

A *szabolcsi* várispánsághoz tartoztak a ma is meglévő: *Dob, Gáva, Halász, Nagyfalú, Timár* és *Vencsellő*. Továbbá az elpusztult:

Harang. Nyiregyházától keletre és az ismeretlen fekvésű:

Ekőcs, valahol a Tisza mellett. *Timár-t*, *Nagyfalú-t* *Gáva-t* és *Halász-t* IV. Béla adományozta el 1245. István országbirónak. *Harangot*, mely a tatárjárás után lakatlan volt, — a Guthkeled nb. *Cosmás* kapta 1265. István ifjabb királytól. A szintén lakatlan *Ekeuch* nevű várföld birtokába 1284. IV. László parancsára *Mihály Comes* fiát *Pétert* iktatta be a váradi káptalan.

A *szathmári* várispánság birta:

Ragáldot az Ér mellett; de 1265-ben ez is a Guthkeled nb. *Kozmáé* lett.

A *szolnoki* várispánság birtoka közül megnevezik a fennmaradt oklevelek:

Chen, Ulmech és *Adony* nevű földeket. A két első (külső) Szolnok vármegyében feküdt. Helyök ismeretlen. *Chen*-nek a neve ugyan hasonlít a Zám szomszédóságában lévő *Csécs* (*Chech*)-hez s e hasonlóság felismerésére már csak az a körülmény is vezet, hogy *Chen*-t *Ulmech*-czel együtt IV. László király 1275-ben a *Káta* nb. *Ábrahám comesnek*, *Ponyit* fiának adományozta, mint a magtalanul meghalt *Gyele* szolnoki várjobbágy és *Gábor* hadnagy üres és néptelen birtokát. A *Csécs*szel szomszédos *Zám* pedig a *Káta* nemzetségé volt. *Csen*birtokba való beiktatást a váradi káptalan végezte. A várispánság kebeléből jóval előbb kiszakadt *Adon*, ahol tiz ekényi földet IV. Béla 1238-ban több más birtokkal együtt a *János* vitézeknek adományozott. *Pesti Frigyes* (Várispánságok története cz. munkájában), bár az eredeti oklevél *Odun*-t ír, ezt a pestmegyei *Abony*-nak állítja. Holott kétségtelenül Bihar vármegyében, az Ér vize mellett fekvő *Adony*-ról lehet szó csakis. Ugyanis *Ferrustán* mester a keresztesek tartományi feje 1262-ben a biharmegyei *Adony* és szathmármegyei *Vezend* nevű pusztabirtokot adta el örök joggal *Kereki János*nak a rajtuk levő 50 márka zálogsummáért, miután a tengerentúl hadakozó keresztesek azt visszafizetni nem tudták.

Csak a fentebb elősorolt eseteket ismerjük, amelyek által a korona jószágok Debreczen vidékén lassanként nemesi birtokká alakultak át. A XIII. században a földbirtok ingadozása kü-

lönösen nagy mérveket öltött, ami az 1267. évi törvényből is megtetszik, amely azt rendelte, hogy az elfoglalt földek a váraknak és udvarnokoknak és megfordítva a nemeseknek adassanak vissza. Az első foglalásbeli földek nem mind valának már ekkor a honszerző ősök leszármazottjainak kezében. Vásárlás, zálogba vétel, házasság, magvaszakadás, elkobzás és új adományozás teljesen felforgatta az ősi birtokállapotokat. E nagy átalakulásnak az idősb és ifjabb királyok vetélkedése, a Kun László és III. András idejében állandósult belvillongások, a dúsgazdag főurak fegyveres lázadásai épen úgy okai voltak, mint a tatárjárás tüzzel-vassal irtó nemzeti katasztrófája.

II.

A váradi püspöki egyház birtokai.

A XIII. század dereka táján, még inkább annak vége felé Debreczen környéke már csaknem egészen világi uraké. A Szent László király alapította *váradi püspökség*, amelyhez Debreczen maga is tartozott, főképen tul a Berettyón és Kőrösön kapta roppant kiterjedésű jöszágait. Az egrri püspökség birtokainak zöme pedig a Tiszántul feküdt. Mifelénk mindkét püspöki egyháznak csak néhány faluja és halászó helye volt.

A váradi püspökség jöszágait e korból Bunyitay sem tudta nagybecsű munkája számára felkutatni. A legrégibb kimutatás, Lodomér püspök 1243. évi levelében a püspöknek a káptalannal közös birtokait nevezi meg. Első hiteles leltár 1552-ből való.

De már az általam tárgyalt korszakban is részint a püspök, részint a káptalan birtoka:

Bagamér, melyhez 1348-ban csere útján jutott.

Bihar, ahol már a XII. században is birtokos a püspökség.

Csatár, a püspök lovas nemesei, csatárai laktak benne.

Györgyegyháza, a bagaméri határban (1348).

Mikcse, Sz.-János mellett, elébb a leleszi monostoré, de már 1387 körül a váradi püspök birtokába került.

Püspöki 1273-ban még a káptalan és püspök közös birtoka: 1374-ben egészen a püspöké.

Tarcsa, a XIV. század óta a káptalané.

Tépe, 1400 körül a káptalané.

Vasad, hasonlóképen.

Báránd, Ladány, Kis-Rábé, Szalacs valamivel később válhattak egyházi birtokká. Szalacsot, az eddig kiváltságos német telepítvényt és királyi birtokot 1407-ben adományozta Zsigmond király a káptalannak.

III.

Az egrri püspöki egyház birtokai.

Az egrri egyháznak Heves, Abaujvár, Borsod, Szolnok, Csongrád, Békés, Zaránd, Zemplén, Bereg és Szabolcs vármegyékben fekvő, a szent királyok által adományozott, a későbbiek által gyarapított jöszágait IV. Béla 1261. évi új alapító levele sorolja fel. Ezek közül Debreczen vidékén feküdtek:

Abán (Abrány).

Bakzok. Közel a Hortobágyhoz. Csaknem mindenki Bágyszegnek olvassa, annyival inkább, mert azon a vidéken ma is van Bágý és Szeg nevű pusztá. De lehet Bakócz is, minthogy az ujjvárosi határnak egy részét, Hort

szomszédságában, nem messze a Hortobágy vizéhez, így nevezik.

Cheuzd, halastavaival és Bumuey nevű erdővel, közel a Tiszához. *Cheuzd* aligha nem = Csósz (*Cheuz*, *Chews*), mely a váradi Regestrumban (1220), később pedig mint a Guthkeledek birtoka tűnik fel. A tiszapolgári határban a Kengyeltő nevű Morotva kanyarulatában Csószhalom tartja fenn mind máig az emléket.¹

Fehér-Eurem falu, valószínűleg a mai Tisza-Örvény.

Fehér-szentmargita. A mai Szent-Margita pusztu Polgár határában.

Fidémes, Későbbi oklevelek is emlegetnek ilyen nevű falvat. Kis-Kálló-t is neveztek így.

Gyulaj.

Hortobágyi halászó helyek: Bizonytalan, egy falut, egy birtokot értsünk-e alatta, vagy pedig a Hortobágy vizének tágasabb értelemben vett környékét? A századi apátság lentebb ismertetett alapító levelében is elbűnk kerül a Hortobágy helynév; valamint IV. László királynak 1285-ben Rofoybnán javára kiadott oklevele is Hortobágyon kelt. Hasonló nevű faluval — *Orobágy*-gyal találkozunk a váradi Regestrum jóval régibb, 1214. évi följegyzésében. Csak-hogy ezt Kandra inkább a csegei határ Szilágy nevű pusztájának tartja. Karácsonyi és Borovszky a megfejtésével nem

¹ A váradi Regestrumban Csósz *Gyurgye-falu-val* együtt fordul elő s Karácsonyiék ez utóbbit Tápió-Györgyének sejtik. Valószínűbb feltevés pedig ha ezt is a Hortobágy mellékére helyezzük, a budai káptalan 1347. évi oklevele alapján, amely szerint a szabolcsmegyei *Boog Gyurgy* (Bágy György) és *Nagy Iván Domo-kos* fia István kir. közjegyzőnek birtoka volt akkor.

töltik az időt. Nagyon valószínű, hogy a szóban lévő 105/288. sz. esetről szereplő *Gyagya* (Bágya, Bágy?), *Tuca* és *Orobágy* falvak, egymáshoz közel és csakugyan a Tisza és Hortobágy közt feküdtek.

Kókus, halasaival.

Kér, a Tisza mellett.

Papegyháza (villa Pog-eghaz) a Hortobágy vize mellett. A debreczeni Mátá-pusztának északi részét ma is Papegyházi teleknek hívják s ugyanilyen nevű halmon valamely régi épületből, talán templomból fennmaradt téglatörmelékek vetődnek néha felszínre. Végh Kálmán Mátyás ároktói plébános azt vitatja, hogy az Árpád-korban ugy Fehérszentmargitán, mint Papegyházán monostor állott, amott apátság, emitt prépostság.

Timár, Rakamaz mellett. Mindezek a helyek Szabolcs vármegyében feküdtek. *Csege* is az egri püspökség birtoka volt, amelyet IV. Béla 1248-ban Sáros tizedéért cserélt el az egri egyházzal, adván még hozzá egyebek között a *Csege* mellett lévő *Kecskést* és *Póch-lakát* (ma Puszlíka).

Később szerzett birtokok voltak: *Tiszafüreden*, *Igaron*, *Nagyivánon* és *Tiszaörsön*. Utóbbit Órsi Imre hagyományozta az egri egyháznak.

A káptalan birtokairól hasonló régi okirat nem tanuskodik. De hogy IV. Béla idejében ilyent is állítottak ki, az imént megnevezett 1261. évi oklevél eme szavai tanuskodnak róla: „Possessiones Capituli Ecclesie Agriensis propter uberiores cautelam in alio privilegio seriatim notantur“. (Az egri egyház káptalanjának birtokai nagyobb erősség kedvéért más privilegiumban számláltnak elő.)

IV.

Monostorok birtokai.

Kisebb-nagyobb földterületek hasznát élvezték a Debreczen környékén sűrűn fekvő monostorok: apátságok, prépostságok és kisebb szerzetesi házak. A vagyonos, hitbuzgó nemzetségek, a gazdag főurak, követve a szent királyok példáját, lelkök üdvösségéért, porrá váló részeik pihenő helyéül számos monostort alapítanak és bőkezűen gondoskodtanak az ott megtelepített ajtatoskodó, földet, mesterségeket művelő, vagy tanítással foglalkozó barátokról. Debreczent mint szép virágkoszoru vették körül a kolostorok, a középkori művelődés e hathatós tényezői s a nemzetségek ágait összekötő kapesok.

A váradi egyházmegye északi területén álltak:

Egyedi apátság. Minden szentek tiszteletére, Diószegtől nyugotra. Emli a váradi Regestrum is. 1270-ben ez apátságé Egyed, Sárfő, a szomszédságban, azután Kágya és Péteri (Molnos-Petri) nevű falvak, 1275-ben a Guthkeled nb. Péter, az apátság kegyura megrohanta a monostort s köveit Diószegre hordatta. De megint felépült, mert 1332—37 között János egyedi apát 25, a falubeli plébános 8 garas pápai tizedet fizetett. Utoljára 1374-ben van róla szó.

Debreczeni monostorok; egyik a Domokos-, másik a Ferenczrendieké. Amazok prédikáló, tanító szerzetesek, emezek kolduló barátok. A dominikánusok 1326-ban tűnnek fel nálunk, de nem soká nyomtalanul elenyésznek. A francziskánusokat a Debreczeni család ugyanez időtájt telepíté ide; ezek a reformációig megmaradtak Debreczenben. Hihetőleg tőlük származik a

klastromuk helyén épült kollegium nagy értékű nyelvészeti kincse: az imádságokat és legendákat tartalmazó Debreczeni Codex.

Herpály v. Érpály monostora. Egyházát és birtokát a váradi Regestrum emli. — A pápai tizedjegyzékben 1332—37. már csak Herpály falu papja szerepel 13—14 garas tizeddel. A monostor románkori templomának romjai még állanak B.-Ujfalutól északkeletre.

A HERPÁLYI ROM,

Gáborjáni apátság, Mihály arkangyal tiszteletére János nevű apátját (Abbas de monasterio Gabrielis) 1217-ben emli a váradi Regestrum; valamint a monostor szolgálait, mosóasszonyait és szabados jobbágyait. A Gyovád nb. Gábor vagy Gáborján építette, két falut: Szentpeterszeget és Kereszturt csatolván hozzá. A monostor a tatárjárás után a Geregye nemzetség kezére került. A hűtlen, lázadó Geregyék leveretvén, 1285-ben Debreczeni Rofoybán lett a kegyura. 1332-ben János apát ur 22, 1335-ben Bálint apát ur 44 garassal járult a pápai tizedekhez.

Nyirpályi monostor. Az Ákos nemzetség alapította a praemonsteriek számára. Egy ideig a XIV. század elején a Debreczeni család volt kegyura; de már ekkor hanyatlásnak indult, mert prépostja csekély 10 garas pápai tizedet fizetett.

Szalók monostora. Debreczen szomszédságában, hihetőleg a Monostor nevű erdő területén. 1290-ben mint ujonnan alapított monostor merül fel a Hontpázmány nemzetség jószágai közt. — 1346-ban a magtalanul elhalt Guthkeled nb. István, Apayfia birtoka. Ekkor Debreczeni Jakab és Pál hatalmasul elfoglalták.

Szentjóni apátság a Benedek rendieké. A váradi Regestrum Beruchionnak nevezi (1213. és 1219.). De eredetét Szt.-László idejére viheti vissza s már akkor vásártartó város. Álmos király által épített bazilikájában őrizték az első magyar király jobb kezét. 1239-ben már hiteles helyi joggal birt. Az apátságé volt egyebek között *Mikolattelke* falu Piskolt határában.

Szentjános apátsága; monostorában keresztelő Szt.-János vitézei laktak. 1190-ben már fennállott. 1289-ben és 1356-ban a Hontpázmány nemzetség kegyurasága alatt élt. 1336-ban Domonkos szent-jánosi pap 24 garas pápai tizeddel volt megterhelve. A johanitáké volt *Ér-Adony* is, de amelyet még 1262-ben eladtak Kereki Jánosnak.

Szentimrei apátság, Szent Imre királyfi tiszteletére. Báthory András váradi püspök 1340. évi levelében még szó van ez apátságról, melynek birtoka később a püspökség kezébe ment át.

Szerepi Szent-György monostora. 1283-ban a Zovárdok kegyurai. Előfordul 1322. és 1349. évi oklevelekben

is. Ekkor a Szepesi család gyakorolta felette a kegyuri jogot.

Az egri püspöki egyházmegye területén épültek Debreczen környékén:

Adon monostora; a mai Nyiradony helyén, a praemontreiek laktak benne. Pátronusai a Guthkeled nemzetség minden ága együttesen. A monostornak birtokai valának Adonyban, Ábrányban és Egyházas-Varsányban. 1347. és 1373-ban említik.

Böd monostora. 1322-ben negyedrésze a Semjén nb. Kállaiaké; 1347-ben a Báthoryak egyezkednek kegyurasága felett. A mai Tiszabüdön állott.

Ohati monostor. A váradi Regestrum 1220-ban említi az ohati apátot, a zámi apáttal, Benka falubeli Mártonnal és Suma falubeli Bekével együtt, mint a kolosi várispánság területén lakó vádlóit több környékbeli tolvajoknak, Irund, Nozta, Uzlári, Vita (Máta?) falukból valóknak. A monostor a b. Szűz tiszteletére épült. Előbb a Ratold, 1299 után a Sártivánvecse nemzetségé. 1333—1355. közt a Péresi-Ohati család patronusága alatt állott.

Zámi monostor, a sz. kereszt tiszteletére emelve. 1220-ban olvasunk először róla a váradi Regestrumban. 1297-ben a Káta-nemzetségtől Debreczeni Dózsa mester vásárolta meg; de fiai 1343-ban Zám falun és a kegyuri jogon egyenlően megosztottak a Káta-nemzetségbeliekkel.

Garam-Sz.-Benedek apátságáé volt Bihar vármegye területén Rikachi *Artánd*, melyet I. Géza (1060 körül) ajándékozott a benzézéseknek. De a XIV. században már a Sártivánvecse-nemzetség bírja. A debreczeni Sz.-András templom pedig a szomszédos Torna (Boldogasszonyfalva) határában kapott 1366-ban Dózsa nádor unokáitól, Ist-

ván, Gergely és János uraktól egy darab erdőt. Sőt Bunyitai úgy véli, hogy e templomnak Szováton is volt néhány jobbágytelekje, melyre a reformáció után a város tette rá a kezét. Bagamér mai határában feküdt *Barátpüspöki*, mely az erdélyi püspök birtoka volt.

V.

A szászdi apátság mint hortobágyi birtokos.

Ámbár Borsod vármegyében a Csáth mellett lévő Szászd pusztán épült a gazdag *Zasty* (szászdi) apátság, a magyar benézések ez egyik legrégebb kolostora, — birtokai tulnyomólag mégis Szabolcs vármegye területén feküdtek. A monostort Kandra nyomozódása szerint a Guthkeled-nemzetségbeli Péter comes alapította s látta el bőkezűen földi javakkal. 1267—1352. években már az Aba-nemzetség bodrogkereszturi és debrei ágai gyakorolták felette a kegyuri jogot. Az 1067-ben kelt alapító levelet IV. Béla király 1267-ben átírta és megerősítette. Ennek különösen következő sorai kötik le a figyelmünket:

„*Charitybak* határa nyugotról *Charitybak* felől: legelő *Basy* földhányás; innen Zondonek felől jövő út, amely Chegenre vezet, a völgy szegletéig. Innen az Ér partján lefelé hajlik, ahonnan egy hegyecsken keresztül megy másik halomig, amely *Solu* falúval szomszédos. Innen a Fygudy földhányás mellett *Márkus* földrakásáig halad. Ettől a *Chordy* határral párhuzamosan a halmokig. Innen egy, a mézőn álló körtefa mellett elfutva, az említett *Basy* földhányásig vezet“.

A jámbor, istenfélő sváb (?) eredetű Péter comes ime olyan darab földet

adományozott az ő kedves szászdi szerzeteseinek, melyet akkor is *Hortobágy*nak neveztek s nyugoti oldala felől érintette a Hortobágy folyó. A határ leírásában olvasható Basy valószínűleg *Bágy* akar lenni. Ilyen nevű birtok akkor is volt, most is van azon a környéken (Bágyegyház, Bágyuszeg, Bágy). Zondoneket ma *Szandalék*-nak mondják, s a szentmargitai pusztá egyik része. Chegen, kétségtelenül *Csege*; Chordy pedig = *Hort. Figud* nevű hely ma nincs e tájékon. Azonban a Guthkelednek roppant birtokai között 1312., 1313., 1338. évi okmányokban ismételtelen előfordul *Figed* és *Figur*. Márkus földhányásánál az Ohat felé eső Arkusra, Arkusra és Arkusd-telkére nem gondolhatunk. *Solu* pedig aligha más, mint a Hunyadiak korából Csánky Dezső által idézett Silyegyház (Syleghaz — 1485.), mely Próddal együtt szerepel.

A többször említett Péter ur Szihalom, Vencsellő, Rakamaz tájékán is sok földdel gazdagította monostorát. Ugyanennek adta *Provod* pusztát is. Ez pedig nem más, mint a böszörményi hajduság tágas *Pród* pusztája, Szentmargita szomszédságában, közel az imént leirt Hortobágyhoz. A Kál-laiak ősei 1325-ben hasonló nevű szabolcsmegyei birtok felett egyezkednek, u. m. Poruodon. E birtok Pródegyháza néven is előfordul. (L. a Semjén-nemzetség birtokai között.)

VI.

A Debreczeni-család birtokai.

A legrégebb írott emlék, mely Debreczenről emlékezik, a még sokszor idézendő váradi Regestrum, a sz. László sirja és ereklyéi előtt 1208—1235 kö-

zött tartott tüzes vaspróbák jegyzőkönyve, ez a „rejtélyekben gazdag oklevéltár“, — „népies krónika“, — „megjegyzésesedett középkor“.

A Regestrum 385/138. sz. alatt 1285-ből a következő minket érdeklő esetet tartotta fenn számunkra:

Debreczen falubeli (de villa Debreczun) Tékó Tamás fia és sógora Szepes falubeli (villa Zeb) Imre, Móricz fia Csinkola nevű szolgáló leány és ennek Ancilla és Cecil nevű két leánya miatt perlekednek. Imre azt állítja, hogy feleségével kapta őket. Tékó pedig azt erősíti, hogy azok a sógorától vétel útján visszaváltattak. Békebiráknak, Mátyás ispán fia Mihálynak, Péternek, a Bucs testvérének s még több más megyebelieknek tanácsára egymás közt úgy egyeztek meg, hogy Imre a szolgáló leányokat eladja sógorának, Tékónak, — kapván tőle egy márkát és egy fertót.

A Regestrum többször nem említi Debreczent, ha csak az 1229. évből való 361. (350.) sz. esetről szereplő Zobodian sz.-András egyháza (ecclesia sancti Andree de Zobodian) Bunyitay és Kandra véleménye szerint Debreczenre nem vonatkozik. Ha ez valóssággal így volna, akkor a mi városunknak a tatárjárás előtt a szláv eredetű Debreczen mellett magyar neve is volt: *Szabadján, Szabadgyán*; de amely később kiment a nyelvhasználatból; vagy pedig Szabadgyán Debreczennek ikerfaluja volt, mint Boldogfalva; azonban emennél sokkal előbb beleolvadt Debreczenbe. Annak, hogy Debreczen sem politikailag, sem egyházilag sokáig nem volt szorosan összefonódott egységes község, több bizonyítéka maradt fenn. Eltekintve attól, hogy a váradi püspöknek a XIII. szá-

zad végén fizetett tizedek jegyzékében is ilyen megkülönböztetést találunk: „in Debruchun Dose XVI. capicie, in Debruchun Petri X. cap., in Debruchun Rofoyn XLIII. cap.“: a pápai tizedjegyzékek is világosan három egyházközségre osztják Debreczent; u. m. sz.-László egyháza, a debreczeni egyház és a debreczeni, máskor a Debreczen melletti Boldogasszony egyházára. Mindegyiknek külön papja lévén, sőt 1334-ben a debreczeni sz. László egyházának egyszerre két plebánusa van: Domonkos és András, s ugyanakkor a tizedjegyzék külön megnevezi László debreczeni, Péter Debreczen melletti (boldogfalvai) papot, amaz egymaga CXV garas tizedet fizetvén. Sz.-László utcájára elnevezéssel még a XVI. XVII. százazbeli jegyzőkönyveinkben is találkozunk s ezekből annyi megállapítható, hogy ez az utca észak—déli irányban épült s valószínűleg Mester-utcának felel meg, amelyet hajdan a Paptaván keresztülvonuló vízfolyás választott el a város keleti részeitől. Mester-utca politikai önállóságának nevezetes bizonyossága Szilágyi Erzsébet 1466. évi okmánya, amelylyel több mester-utczai polgár és ezek birája Gebei Ambrus kérésére a mester-utczaiaknak Remete Pál napkor 15 napig terjedő országos vásár tarthatását engedélyezte. Különben a debreczeni utczáknak sokáig tiszteletben tartott elég széles körű autonómiaja egyik sajtószerű jelensége Debreczen város beléletének. Végül a Zobodián névre megjegyezzük, hogy Karácsonyi és Borovszky, az ezzel kapcsolatban említett Dénes, Isó és Pók egyházpátronusokat és lélekváltó torosait Bunyitaival és Kandrával szemben kötegyáni lakosoknak tartják.

Debreczen az Árpád-kor végén az ismeretlenség homályából hirtelen dicsősége fényes délpontjára emelkedett ama hatalmas családé, amely központi fekvésű legszebb birtokáról, — Debreczenről nevezte el magát. Melyik nemzetséghez tartozott, a genealógusok még nem döntötték el. Némelyek szerint a Káta-, mások szerint a Barsagenusból eredtek. A fentebb megnevezett, s 1235-ben élt Tékóval való vérségi összeköttetésük ki nem mutatható. Bár körülbelül ennek életében született Miklós, a Debreczeni-család ismert első őse, a Kun László idejében már nagy befolyású Rofoyb bán édesapja. Komáromi András szerint ez a Miklós kapta Debreczent V. Istvántól vagy Kun Lászlótól 1272—1282 között. Fia, Rofoyb szörényi bán László királynak egyik legjobb vezére a kunok, tatárok és pártütő főurak ellen vívott harcokban. Valamint Rofoyb bán, ugyancsak családjának többi tagjai mindig a törvényes király tántoríthatatlan hívei.

A XIII. század végén (1290—1300) Rofoyb s vér szerint való rokonai: Dózsa mester, az András fia, aki hihetőleg nevet adott Mester-utcának, mindhárman Debreczeni vezetőknév alatt osztoznak Debreczenen, e már akkor is jelentékeny helysége.

A gyermektelen Rofoyb bán 1311. évben Róbert Károly király engedelmével összes birtokait atyafiára, Dózsa mesterre hagyta. Névszerint: *Gáborján* (Gábrán, Gabrian, Geberjén) monostort, *Kereszturt* (Gáborjántól délre, a Berettyó és Kis-Körös közti félszigeten), *Thépet* (Thepa), *Derecskét*, *Szent-Péterszeget*, *Nagymacsot* és *Tornát* (Boldogfalva).

Dózsa mester a mellett, sőt épen az által, hogy államférfiai és hadvezéri

talentumával hathatósan elősegítette az Anjou-házbeli Károly ingadozó trónjának megszilárdulását, szorgalmasan gyarapítgatá a maga vagyonát is. Minden újabb érdeme, amelyeket mint Bihar, Szaboles és Szolnok vármegyék főispánja, mint öt vármegye királybírája, mint erdélyi vajda, végül mint nádor a király hűséges szolgálatában, a belvillongások lecsendesítésében, a törvény és jog uralmának megerősítésében szerzett, — előbbre vitte családjának gazdagodását is. Kelt olyan napra, hogy királya egyszerre két birtokadományozó oklevelet irt alá kedvelt híve javára.

1311-ben kapta Pest vármegyében *Pathföldét*; Bihar vármegyében pedig *Szentmiklóst* (ma Földeshez tartozik), *Szentlőrinczet* és *Füzeselket*, mindhármát a Kékkálló vize mellett. Ismét *Fegyverneket*, *Sumát* és *Susát* (Czuczát) Hegyesegyháza környékén. Nem sokkal ezután vásártartó *Böszörménynyel*, *Hadházzal*, *Szoboszlóval* gyarapodtak birtokai.

1315-ben a király visszaadni rendeli *Panádot* nevű aradmegyei jószágát, amelyet a lázadó Barsák közül való néhai László erdélyi vajda hatalmasul elfoglalt volt. 1319-ben az Ákos-nemzetségtől hűtlenség miatt elkobzott *Ujvárt* (Diósgyórt) kapja Mohi város, Kisgöröd, Emőd, String, Tulosd, Csehi, Öres, Szederkény, Odolman, Lövő, Zelpestu, Kifolu és Zalanta nevű falvakkal együtt. Valamint a biharvármegyei *Moyspályi* és Ernefia-Stepánpályi nevű birtokokat. Ma Monostorpályi.

Még 1307-ben adományozta neki bajor Ottó király *Elepföldet* (Debreczen mai határában), amelyhez akkor a mai Kösélyszegepuszta is hozzátar-

tozott. Elep 1219-ben falu volt. De a tatárjáráskor elpusztulván, nem épült fel újra.

1322-ben az ország tanácsa az Abanemzetségbeli Csobánka erőszakoskodása miatt neki mint panaszosnak ítélte 2000 márka értékű jószágai $\frac{1}{6}$ -od részét, — majd az alperes makaessága után más $\frac{2}{6}$ -od része is az ő birtokába jutott. E jószágok: *Gyöngyös*, *Bene* és *Zsadány* Heves vármegyében. A király 1327-ben ezeket magához váltotta Dózsa faitól. Máskor is kapta a törvény szerint valamely peres özszegnek harmadát. *Halápon* is bírói ténykedéséből kifolyólag jutott birtokhoz. Vásárlás útján is szaporodtak birtokai. 1297-ben száz ezüst márkán vette meg a Káta-nemzetségbeli Góg faitól monostoros és vámszedő *Zámot*. Majd *Timár* falut felső Szabolcsban. Fái ez utóbbit 1332-ben a biharmegyei *Kisbáthorért* (Fekete-Bátor határában) elcserélték a Báthoriakkal.

A nádor 1322 aug. 24 után halt meg s valószínűleg a debreczeni szent András-templomban temették el. Fái: *Jakab* és *Pál*, akik szabolesi főispánok, adorjáni várnagyok voltak, nemkülönben a korán elhunyt András és ifjabb Dózsa; úgy az idősb fiuknak gyermekei: *István*, *László* és *Gergely* megtartották, sőt újabb szerzésekkel terjesztették kijebb a debreczeni tartomány határait. Ellenben ki nem deríthető módon elvesztették az ujbári uradalmat. — *Egyházas-Macsot*, (ma Józsa-Szentgyörgy puszta), mely 1322. évben 80 márkáért zálogul került a nádor kezébe, hosszu per után örökös joggal is megszerzik a Guthkeled-nemzetségbeli Kisvárdaiaktól. Hasonlóan *Gáborján monostorát* vámjogával együtt a Gyovádiak: „Csontos“ *Gergely*, *Mik-*

lós *Simon* fia, *István* fia, „Kerekes“ *Miklós* és *Kemény*, félbehagyván a Rofoyn bán által megvett emez ősi jószágokért kezdett pereskedést, 300 márkáért az esztergomi, székesfejérvári és váradi káptalanok előtt örökösen bevallják a Debreczenieknek.

Károly király apjuk után rájuk is kiterjesztette fejedelmi kegyét. Ennek jeléül kapják Debreczeni *Jakab*, *Pál* és *Dózsa* testvérek 1328-ban a Hortobágy mellett *Nagy-Miklós*, *Nagy-Iván*, *Mátha* és *Elep* szabolesmegyei s a Nyíren fekvő *Kerekegyház* biharmegyei birtokokat, a bennük lévő egyházak kegyuri jogával együtt. Mátha már ekkor valószínűleg puszta; de 1219-ben még falunak írja a váradi Regestrum jegyzője. — Kerekudvar Diószeg közelében állott, a szélesebb értelemben vett Nyíren. 1342-ben Debreczeni *Jakab* és *Pál* pestmegyei *Path* nevű birtokukat a biharmegyei *Csalánosért* (Sz.-Jog mellett) átengedik *Tamás* erdélyi vajdának. *Csalános*hoz való birtokjogukat különben is a vajda mellett tanuskodó 120 nemessel szemben 3000 magyar, kun és oláh tanu, köztük 300 nemes ember bizonyította. Ugyanez időtájt unokahugok, az Abanemzetségbeli *Nádasdi Domokos* özvegyének, Debreczeni *Klárának* leánya, *Klára Ilsva* és *Alesi* nevű részirtokokból álló leánynegyedi illetőségét átengedte *Jakab* és *Pál* uraknak tutorságukért. Érzékeny veszteség alig lehetett tehát rájuk nézve, amikor 1343-ban barátságos kiegyezéssel lemondottak a velük régtől fogva pereskedő *Ósi János* nógrádi esperes, *Ósi Lőrincz* és *Kátai Góg* fiai javára *Zám* falu felerészéről. A monostor pátronatusi jogát közösen hagyták. A falunak *Cséc*s falu felőli része jutott a

Kátaiaknak, a helység másik fele pedig Myséthe falu felől a Debreczenieknek. A Hortobágy vizén átkelésre használt hajókat mindkét birtokos család használhatta; de közkölségen együtt tartoztak javítani, építeni azokat.

Előnyösebb a Guthkeled-nemzetségbeli Dobiakkal, u. m. Dorog-fia Lőrincz-fia Istvánnal és István-fia Doroggal 1347-ben kötött egyességük. Ennek következtében *Téglás* birtok egészen, *Tursámson*-nak pedig egyrésze 50 márkáért Debreczeni Pál és Jakabé lett. Ugyanekkor más Guthkeledekkel *Hatház* miatt is bajlakodtak, ahol kir. adományból nekik is volt birtokuk. Azonban Dobi Dorog Péter fia, továbbá Dobi Ördög János, Miklós és Konrád, Dorog fia Miklós fiai 1351-ben *Hatházat* eladták Tamásfi Bekének. A Debreczeniek tiltakoztak e reájuk nézve sérelmes elidegenítés ellen; végre is *Hatházat* illetőleg kénytelenek voltak a Dobiakkal megosztozni; később pedig pénzzel elégitették ki ezeket.

A Debreczeni-család ifjabb ága, mely a hódtavi csatában (1282) elesett Pétertől származott, már a harmadik nemzedéken, Jakab fia Dáviddal elhullatta lombozatát. Az oklevelek 1359 után többé nem említik ezeket. Utoljára az egri káptalan előtt 1359 okt. 16-án tett tiltakozásuk alkalmával találkozunk velük, megértvén azt is, milyen hallatlan erőszakoskodással próbálták ezeket a szegényebb rokonokat kiturni Debreczenből a hatalmasabb Dózsa-fiak. (Eredeti oklevél a deb. kollégium kéziratgyűjt.) De az idősebb ág is kiveszőben van. A nádor fiai, Pál és Jakab urak 1360 után rövid időközökben követik egymást a halálba. És e század hetedik tizedében már csak három férfi tagja él e hatalmas

családnak: István, Jakab fia; Gergely, Pál fia és János, Pál fiának Lászlónak fia. Gergely — felesége somlyai Báthori Erzsébet — magtalanul halt meg 1382. évben. Pál másik fiának, Lászlónak fia János hagyott ugyan (1380 körül) maga után két gyermeket: Lászlót és Katalint, de ezek fiatalon szálltak sirba. Jakab fia Istvánnak is, bár úgy látszik kétszer nősült, csak egy leány örököse maradt: Ilka, az Aba-nemzetségbeli Domoszlai Demeter felesége. István ur is 1390–95 körül már a néhai nevet viselte. Minden ősről való javait unokaöcsese László, fia az imént említett László fia Jánosnak, örökölte. Ámde nem sok idő múlva ő is meghalt, a fényes nevű család utolsó férfi sarja, 1404-ben, 38–40 éves korában. Özvegyet és két kis árva leányt hagyott maga után, Ezek, mihelyt megkapták a Debreczeni-vagyonból rájuk néző törvényes részt, nyomtalanul eltűnnek szemünk elől. A debreczeni tartomány pedig a koronára szállott.

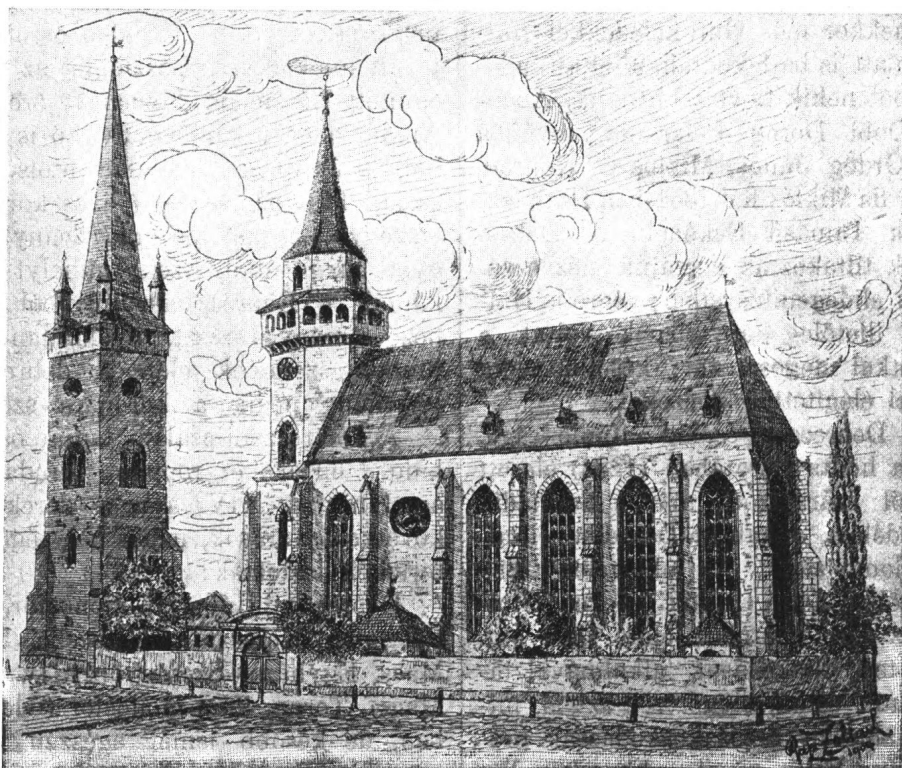
A Debreczeni-család tagjai osztatlanul bírták e roppant uradalmat, amelyhez a XIV. század derekán a következő városok, népes helységek és birtokok tartoztak:

Debreczen, Gáborján-monostor, Szt.-Péterszeg, Keresztur, Derecske, Tépe, Macs, Egyházas-Szentgyörgy (v. Kis-Macs), Torna, Zám-monostor (felerészben, de később ismét egészen megszerzik), Elep, Sz.-Miklós, Sz.-Lőrincz, Füzestelek, Fegyvernek, Soma, Czuczsa, Hegyes, Haláp (említve a váradi Regestrum által is 1213 és 1215-ben), Nagy-Miklós, Nagy-Iván, Mátá, Kerekegyház, Dada, Böszörmény, Hatház, Szoboszló, Tur-Sámson, Téglás, Bigecs (Sámson közelében) és Csalános Szabolcs és Bihar vármegyék területén.

Övék Panád Aradban, Mátyustelke Beregben, Tárnok stb. Mindeme birtokokat Zsigmond király 1389. Váradon kelet oklevele által az ország valamennyi bírósága alul a rendes kivételek mellett felmentette.

Debreczen sokat köszönhet Dózsa nádornak és családjának. Az ő idejükben és az ő védelmük alatt tette a váradi Regestrum „villa Debrecun“-ja a legelső lépéseket a várossá való fej-

Nyírségen a Körösök völgyétől fel a beregi őserdőig, Kalatha vidékétől a kemeji kun szállásokig Váradon kívül aligha van nála népesebb helység. Rofoyntól kezdve hatalmas, gazdag nagy urak állandó lakóhelye egyúttal, akik irányadó, sőt döntő befolyást gyakoroltak az ország sorsára is. Föltehetjük, hogy azokon a kedvezéseken kívül, amelyek Debreczen történetében a Debreczeni-család nevéhez

DEBRECZENI ÖREG TEMPLOM AZ 1862. ÉVI LEÉGÉS ELŐTT.

lődés felé. Előttünk ismeretlen körülmények következtében a tatárjárás szörnyű pusztításait hatvan-hetven év alatt annyira kiheverte, hogy már a XIV. század elején, a nagykiterjedésű váradi püspökség területén s az egész

fűződnek, másként is igyekeztek emelni legkedvesebb birtokukat. A hagyomány szerint Dózsa atyja, András comes kezdé építtetni a csúcsíves sz.-András templomot, szebb és nagyobb formában a tatárjáráskor vagy más szereti-

csétlenség miatt elpusztult régi egyház helyén; bár az új templom befejezése és felszentelése Imre váradi püspök érdeme (1297—1317.). Péter fia Jakab alapította a maga debreczeni birtokrészében a Ferenczrendiek zárdáját s valamelyik másik tagja e családnak telepíté ide a prédikáló dominikánusokat. Az akkori időkben mindez nagy nyeresége volt Debreczennek; de a fejlődésre jótékony hatást gyakorolt Dózsa mester udvara is, amelyet ő olyankor is Debreczenben tartott, amikor a legfőbb közjogi méltóságokat: az erdélyi vajdaságot és nádorságot viselte.

„Tudomásunk szerint — írja Komáromi András — nincs olyan oklevele, amelyet Budán, Temesvárott vagy másutt adott volna ki. Vicze-palatinusa állandóan Budán lakott; ő maga pedig belső tanácsosai, ítélőmesterei, udvarbírái, főember szolgálainak környezetében valóságos kis király volt“.¹

Bár rövid ideig tartott, országos központi jelentőségre emelte így Debreczent, hová messzeföldről jártak az

¹ Dózsa nádor udvarháza, árokkal megerősítve, valószínűleg a Piac-, Péterfia-, Vár- és Csapó-utcák által határolt, szabálytalan köralakú házcsoport helyén állott. A kuria északnyugoti szomszédja volt a Sz.-Andrástemplom és plebánia és Péterfia Jakab kolostora. Csapó-utca felől másik kolostor, talán a Dominikánusoké, amelynek emléke „Barátok közi“ elnevezéssel kapcsolatban a XVII. századbeli debreczeni nép előtt is élt még. Olvasóink itt szemlélhetik a fentebb megnevezett ősrégi Sz. András templom képét, amelyet e tanulmány írója a csücsives építészeti modor szemmel tartásával restaurált rajzban az 1802. évben leégett templom romjainak Szücs István történetében (I. kötet 268. lap) közölt rajzai, valamint a városnak a Debreczeni Képes Kalendarium 1902. évfolyamában levő 1780 körüli látképe után. A templom napnyugoti végéhez épült tornyot eleink „fejér“ vagy „cserepes“, vagy „öreg“, vagy „tányéros-torony“-nak, a különálló harangtornyot pedig „vörös-torony“-nak nevezték. Ez utóbbit 1642-ben építették a Rákóczi György által ajándékozott nagy harang számára.

igazságot kereső ügyes-bajos nemesek szolgálkai kíséretében. A kereskedés egyik legfontosabb előfeltétele nyílt meg ez által a debreczeniek előtt. Mert Dózsa vajda és nádor udvara olyan embereket is összehozott nagyobb számmal, akiknek egy része vásárlás által szükségletét is kielégíteni akarta; más részének pedig eladni valója volt. Amennyire Dózsa mestert ismerjük, az ő eleven érzéke a kulturához és fejlettebb gazdasági élethez, bizonyosan kellő módon felismerte a városok jelentőségét is a nápolyi eredetű király olasz környezetében, akinek ő egyik legbizalmasabb tanácsadója és komja volt. Ebből az időből más főurakról is föl van jegyezve, mimódon törekedtek egyik vagy másik falujok számára vásártartó jogot nyerni a királytól.

Ugy Dózsára, mint Debreczen legrégibb történetére nézve igen jellemző, értékes a mesternek erélyes föllépése a már említett Aba-nemzetségbeli László ellen, aki 1299-ben a vásárról hazatérő debreczeni polgárokat fényes nappal megtámadván, a *kalmárok* közül hármat megölt, hatot megsebesített, 200 márkát érő portékájukat pedig elrabolta. Dózsa mester nem nyugodott, míg az ország tanácsa meg nem torolta e vakmerő hatalmaskodást s míg elégtételt nem szerzett a megsértett jogrendnek. Ez az eset nemcsak arról tanuskodik, hogy Dózsa szívében viselte debreczeni jobbágyai érdekét, hogy ezek vállalkozási szellemét, polgári tevékenységét a szabad szárnyalásban befolyásával, hatalmi erejével és a jog védelmével elősegítette; hanem azt is bizonyítja, hogy a debreczeniek már a XIII. század végén jelentős kereskedést folytattak. Mert hogy micsoda nagy summa pénz fe-

küdt akkor 200 márka értékű áruban, csak úgy érthetjük meg, ha tudjuk, hogy Váradon az iskolába járó vidéki ifjunak 3 márkáért egész évre teljes ellátást adtak; két márkáért épületes-től egy nemesi kuriát vehettek; tíz márkáért egy alulesapó télen-nyáron járó malmot; nyolezvan-száz márkáért pedig egész falut kaptak templomával, házaival, — vámszedő jogával, halászó helyeivel és jobbágy-lakosaival együtt.

A debreczeni kalmárkodó polgárok-nak vásárookra való járása pedig bizonyos kiváltságokat feltételez, amelyekkel ők már az Árpád-kor végén is bírtak. Azt a szabadságot, amely nélkül kereskedelem gyökeret nem verhet, erőre nem kaphat. Bizonyosan nem Nagy Lajos király 1360. évi ismeretes privilegiuma volt az első szabadalom, amely Debreczen várossá fejlődését megkönnyítette. Különböző iparágak is már hosszabb multra tekinthettek vissza a Dózsa lakóhelyén, amikor Lajos király korszakalkotó iparpolitikája hazánkban is szervezte a céheket s ezek a társulások ugyanakkor Debreczenben is megalakulhattak. Ebben tagadhatatlanul hatalmas része volt a Debreczenicsaládnak is. Csak a földesurak tettségése és akarata mellett cserélhették fel debreczeni jobbágyaik ösfoglalkozásukat kalmári és ipari étellel.

Debreczen és vidékének nagy jólétvői közt illeti hely Dózsa nádort, — a kitűnő gazdát és böles államférfiut, aki gondoskodását a hosszas belső harczok alatt lakatlanná vált földek benépesítésére is kiterjesztette és aki híven dajkálkodott a magyar Debreczen zsenge ipara és kereskedelme fölött.

VII.

Guthkeled-nemzetség birtokai.

A Guthkeled-nemzetség, az ebből sarjadzott családok a Debreczeni családdal egyidőben leggazdagabb birtokosok e vidéken. Kézai Simon krónikája szerint e dus lombozatu nemzetség alapítói Guth és Kelad Stof (Hohenstaufen) várából való sváb lovagok, kik a német pártfogásra támaszkodó Péter király idejében vándoroltak be. De bárha sváb jövevények voltak is a Guthkeled-nemzetség alapítói, — ami okiratilag épen nem bizonyítható, — utódaik az új talajban, új környezetben csakhamar tökéletesen magyarrá váltak.¹ Közülök többen nemzeti történelmünk fényes, dicső nevű szereplői, vezérlő férfiak, sőt fejedelmek. Tizennyolez derék magyar család hajtott ki Guth és Keled törzseből: az Amadék, Anarcsiak, Balkányiak, ecsedi és somlyai Báthoriak, lindvai Bánfiak, Butkaiak, Darócziak, Dobiak, Diószegiek, Guthiak, guthi Országok, Marczaltóiek, Maróthiak, Ráskaiak, Szakolyiak, Várdaiak, Zelemérik.

Birtokaik főként Szaboles, Bihar, Bereg, Gömör, Somogy, Sopron, Szathmár és Zemplén vármegyékben feküdtek. Első birtokaikat a szabolesi vár jószágáiból kapták Péter királytól. Lasanként sok birtokot szereztek Szaboles déli és Bihar északi részén is. Ugy, hogy a tárgyalt korszakban Szaboles vármegyéből legalább is 60–65, Biharból 25, Szathmárból is körülbelül ennyi falu és pusztá volt az övék.

Mi csak a Debreczenhez közelebb esőket számláljuk elő.

¹ A nemzetség első tagjai és névadói, sokkal inkább az 1093–1111. körül emlegetet Gut és Keled ispánok tekinthetők.

Abrány (Sz.-György-Ábrány), említtve a századi apátságánál is. 1279-ben IV. László Hodos, Bereczk, Benedek és György testvéreknek (a Szakolyi-és Báthori-ág alapítóinak) őseik vére hullása jutalmául adományozta Báthor és Kisbáthor nevű helységekkel együtt. Ezek már annakelőtte is rokonuk, a mag nélkül elhalt Vajdafia Langyoséi voltak. — Ábrány Ábrahámnak írva 1373-ban is Báthori Bereczk unokái birtokában van.

Acsád. 1312-ben a Dobi-ág tagjai osztoznak rajta a következő falvakkal és birtokokkal együtt: Diószeg, Hat-ház, 2 Dob, Vámos-Pérecs, Tamási, Demetör, Figur, Csehy, Vis, Dorogegyháza, Monyorós, Bőd, Romand (Batand), Bolcs, Thulogd, Czégén, Kutfő, Tur-Sámson, Bigecs, Kupcs, Apáthi, Remete-Kutfő, Csósz, Zonyur (Szönyör), Menthe, Kelemenülése, Petri és Nagy-Ar. Acsádot 1397-ben a Diószegi-ág jószágai közt találjuk.

Adonymonostora, ma Nyiradony. A kiterjedett nemzetségnek közös őstől öröklött jószágá, hol a közös nemzetségi monostor is állott. 1333-ban István nevű papja 8 garas pápai tizeddel adózik. 1347-ben az Ábránynál említett Bereczk két fia, egyik András váradi püspök, valamint unokái és testvéreinek Györgynek ismét két fia lépnek osztályos egyezségekre Adonymonostorára nézve. Az egyezés tárgyai még: Ábrány (Biharm.), Rakamaz, Léta, Póch, Tymár, Nyiregyháza, Bődmonostora, Encsencs, Chegze, Illu, Szaniszló, Károly, Bátor Szabolcs és Szathmár megyékben, végül Pordán Sopron megyében. Adonymonostora 1373-ban a somlyai Báthori-családé.

Bagota. A Guthkeledék 1312. évi osztályánál a Báthori és Szakolyi ősök-

nek jutott Batanddal együtt. Tisza-Polgár mai határában feküdt. A rácz despoták debreczeni uradalmában is volt ilyen nevű birtok.

Bagamér. 1292-ben Serenddel együtt fordul elő, amikor bagaméri Ompod fia Bertalan és Omode fia Miklós a váradi káptalantól mindkét birtok határjárását kérik. Ugyanez évben az álmosdiak Bagamért lerombolták és a bagaméri birót megölték. 1348-ban Miklós lindvai bán fia Miklós özvegye, Margit és fiai: János, Omode cserében adják a váradi egyháznak.

Balkány (Bulcan, Bolkan, Wulkan). A váradi Regestrumban kétszer is előfordulnak balkányi és másik balkányi lakosok, 1214 és 1221. Keleti részét 1289-ben Pál fia Lőrincz, a Balkányi-ág őse — Guththtal együtt kapta az unokaöccsével való osztozkodás alkalmával. 1332—37 között András nevű papjától 8 garas pápai tizedet szedtek. 1353-ban a megnevezett Lőrincz unokája, László a földesura.

Bánk. Debreczen vidékén e korban két *Bánk* nevű faluval találkozunk. Egyik éppen Debreczen alatt feküdt, Bihar vármegyében. Pál nevű papja 1333-ban 8, s 1336-ban Márton papja 7 garas tizeddel van felvéve a pápai tizedjegyzékbe. A Guthkeled-nemzetségbeli Ivánka fiai és unokái 1352-ben kapták cserében Harang nevű birtokukért a Semjén-nemzetségbeli Kállaiaktól. A másik Bánk Szabolcs megyében Semjén és Petri közt feküdt s a Hont-Pázmány-nemzetség birtoka volt.

Báthor. A mai Nyirbátor. 1279-ben I. Ábránynál. E falutól vette nevét a Guthkeled-nemz. legmagasabbra, — Erdély fejedelmi és Lengyelország királyi trónjára emelkedett ága, a Báthori

család. Báthor, földesurai pártfogása mellett, jelentékeny vásáros helylyé nőtt. A pápai tizedjegyzékből sem maradhadt ki. András Bereczk fia már 1280 körül vásárjogot szerzett Báthor számára. Fiai pedig 1330-ban Ny.-Bátor lakosait kivették a megyei joghatóság alul s rájuk nézve szabad ispánságot nyertek. A Guthkeled-n. Báthori-ágának Kis-Báthor nevű birtoka is volt ugyanez már 1279-ben a mai Szent-György-ábrány közelében.

Bigecs. Szabolcs megye. Egyszer Sámson, máskor Tamási mellett említik. Hatház környékén feküdt. Karácsonyi J. szerint Hatház és Téglás közt. Rég elpusztult falu. Dorog fiai: Lőrincz, Miklós és Péter 1300-ban csere útján jutottak Bigecs, Zalonta és Kupcs szabolcsm. birtokokhoz. Ezekért ők ugyanez Szabolcsban Körösszeget engedték át az Örsur-nemzetségnek. 1352-ben Diószegi Miklós fia Korard Bigecs birtok fele részéért, amelyet Dózsa nádor fiainak adott el, rokonát Dobi Lőrincz fiát Istvánt csereképen Csehi nevű szabolcsmegyei birtok felével elégit ki.

Böd vagy **Bödmonostora.** A mai Tiszabüd. Szerzett jószág. 1281-ben István bán fia Pál bán birtoka. 1338. és 1347-ben Bödmonostorának, 1373-ban Bödnek írják. Ez utóbbi esetről Báthori György és László, a somlyai ág alapítói osztoznak Vencsellő, Lugos, Bátor, Rakamaz, Böd, Booth, Léta, Adonymonostora, Ábrahám, Szaniszló, Ecsed stb. jószágokon.

Bogát. Kandra szerint 1220-ban a váradi Regestrum is említi Bogad néven. 1310-ben mint ősi birtok felett egyezkedik ki a Szakolyi és Báthori ág. 1328–1332 között egyházas hely.

Bóth. Hasonló nevű falut háromszor-négyszer is említi a helynevekkel bő-

velkedő váradi Regestrum. De az újfehértói határban fekvő Bóth pusztának csak a 295/213. sz. eset Both faluja felel meg, amely Ethe faluval (Ethelaka) együtt szerepel. 1321-ben e falu felét Bereczk vette meg testvérétől Vörös Benedektől; de azt mindjárt oda is adta Ensesencsért Pál bán fiainak. Másik fele a Dobi-Diószegi ágé (1338). 1373-ban a Báthori család birtokai közé sorozzák.

Bökény. Bizonytalan, a mai Nyirbököny-é, vagy ennek határában állott, de már elpusztult más falu. A pápai tizedjegyzékből Buken nevű egyházas helységet ismerünk. 1291-ben a Szakolyi ág őse, Hodos comes szerzett Bökönyben és Miskén részeket. 1329-ben a Dragun ágához tartozó málezai Pál bán és kőrösi főispán fiai: a Ráskai, Buthkai, Csatári és Márki családok alapítói kiegyeznek Sényő, Micske, Kisbukén és Hügey (Hugyaj) nevű birtokokra nézve.

Czégény. A hajduhatházi határban feküdt, északkeletre, ahol ilyen nevű föld ma is van. A váradi Regestrum: villa Chegyen 1208, villani Cegan 1215, és villa Cyeguen 1221 néven háromszor hozza elő. A Guthkeledek 1312. évi osztozkodásánál Czégény nevű birtok is szerepel. Dózsa fia és Tamás vajda közt Csalánosért folyt perben egyik tanu: Erdeu filius Petri de Cegen. 1411-ben a debreczeni uradalom birtokai közt találjuk.

Csehi. Guthkeled nb. Dorog unokái 1338. évi osztályánál fordul elő mint Hatház vidéken fekvő helység.

Csosz. (Keuzd, Chews.) Már láttuk az egri püspöki egyház birtokainál. 1312-ben pedig a Guthkeledek birtoka. (L. Acsádnál.)

Csokaj. 1229-ben szakította ki II. András király a gyulafejrvári várispánság kötelékéből. (L. a várispánságok

birtokai között.) 1338-ban a Guthkeled nb. Dobi-ág birtoka. A XIV. század vége felé Miklósfia Dorog mag nélkül halván el, több más birtokkal együtt Albeusi Márton fia Dávid zólyomi főispán kapta Zsigmond királytól.

Dada. Szabolesm. Karácsonyi és Borovszky a váradi Regestrum Gyagya villáját, mely Orobágygyal és Tucával együtt említették, Dadának olvassák. A kérdéses eset 1214-ből való. Első ismert ura Dragun fia István **tótországi** bán, aki 1254-ben 43 márkáért vette Becha fia Mokiantól. 1300-ban István bán fia István országbíró özvegye, ki Margitszigeten apáczává lett, kapta hitbére és hozományja fejében testvéreitől. Az Aujouk korban a debreczeni uradalomhoz tartozott. István nevű papja a pápai tizedekhez 8, majd 6 garassal járult.

Demeter, valószínűleg azonos vele Szent-Demeter, amely később a rácz despoták és a Hunyadiak birtokai között fordul elő. Az oklevelek Szabolesban fekvőnek mondják. Hatház és Bösörmény közt találunk Demeter nevű földet; bár a tiszapolgári határban is van Demeter dűlő. 1292-ben a Dobi ágból való Dorog fiai Tamásival együtt 60 márka ráfizetés mellett cserében kapták Ihászért és Baranyosért Örsur nb. Jakabtól.

Diószeg. Már 1278 körül a Guthkeledéké. Diószegi I. Péter ez idő tájt az egyedi monostor faragott köveiből épített tornyot Diószegen. 1338-ban Győzsefalva fele az Ér vizén lévő két malommal együtt Dorogfia Miklós fiainak: Korárdnak és Kelednek, másik fele Dorogfia Péter fiainak: Joákimnak és Péternek jutott. Az Éren szedhető vámot is két részre osztották. 1397. és 1400-ban kihalván a Diószegi család,

Csokaj sorsában osztozott. Mihály nevű papja 1332–37-ben 14 garassal van felvéve a pápai tizedjegyzékbe.

Dob. A régi oklevelek két Dobot említenek. Először 1312. (L. Acsádnál.) 1332–37 közt egyházas hely 4–5 garas pápai tizeddel. 1370-ben Dobi Lőrincz-fia István, leánya Erzsébet, a Bogátradyán nb. Monaki Mihály felesége birja királyi engedelemmel Poszuba, Kelemes (Gömörm.) Tarján, Hatház és Vámos-Péres falvakkal együtt. Dobi Péter még 1430-ban is perel e jószágok miatt Monaki Mihály unokájával, Sandrinnal.

Dorog vagy Dorogegyháza. A mai Hajdudorog. 1301-ben Guthkeled nb. Pálfia Lőrincz — a Balkányi ágból — kapta ugyanazon nb. Jánosfia Istvánfia Jánostól — a Daróci ágból — bars- és szatmármegyei négy más birtokkal együtt. Az 1338. évi osztozkodáskor diószegi Konrád és Kelednek jutott. Gyenge plébánia volt. Papja csak 4 garas tizedet fizetett a pápának. Karácsonyi János szerint a Sopron vármegyében fekvő Dorog ma Darázsfalu vagy Trauersdorf volt a Guthkeled nemzetségé, nem pedig a hajdum. Dorog.

Doroglesi. 1338-ban a Dobi-Diószegi ág egyik szabolesm. birtoka. A váradi káptalan 1353-ban bizonyítja, hogy egyfelől Dózsa nádor fiai Jakab és Pál, másfelől Dobi Lőrincz fia István és Diószegi Miklós fia Konrád a Hatház és Doroglesi nevű birtokaik közt fekvő erdőt a Parlagra vezető út mellett egymás között felosztották.

Egyházas-Macs, v. Szent-György, v. Kis-Macs. A mai Józsa-Szentgyörgy. A váradi Regestrum 1219. és 1220-ból négy ízben említ Mochii és Mochy nevű falút, ezek közül különösen a 188/73. sz. esetről Eleppel együtt szereplő villa

Mochy azonosítható valamelyik Macsunkkal. A Fejér Codex egyik 1282. évi oklevele pedig Macsot Lombi falu szomszédjaként nevezi meg. A Kisvárdaiak 1322-ben zálogba vetették Szent-Györgyöt Dózsa fiainak; 1335-ben örökösen is eladták összesen 130 márkáért. Azonban a még 8 éves Várdai Miklós saját édes apját és nagybátyját a váradi és jászói konvent előtt tiltja ez ősi birtok elidegenítésétől. Később csakugyan visszakerült a Várdaiak kezébe. Egyházas-Macs derék népes helység volt. Vásártartó oppidumnak is nevezték. János nevű papja 1332–37. között 10 garassal járult a vatikáni háztartáshoz.

Encsencs. 1321-ben Báthori Bereczk cserében kapta a Dragun-ágabeli málczai Pál bán fiaitól. Bereczk pedig Encsencsért adta Bóth, Szilas és Ágostontelke nevű szaboleszmegeyi birtokait. Utóbbi kettő Both-hoz tartozott, tehát Fejértó és Téglás között kereshetjük.

Fejértó. A mai Ó-Fejértóról van szó. amikor 1326-ból olvassuk, hogy Károly király Gotthard hűtelen fiaitól a szaboleszmegeyi Fejértót elveszi és Báthori Bereczk fiainak adományozza. Az Anjou-kor elején is Ó-Fejértó volt egyházas hely s ez a borsvai főesperességhez tartozott.

Figud. A századi apátság alapítólevelét idézván, szólunk róla. De 1312., 1313., 1338. évi oklevelek is említik Demeter, Csehi, Vid, Monyorós; ismét Csehi, Vid, Seungur, Menté és Kelemenülése nevű s részben ismeretlen fekvésű birtokokkal együtt, mint a dobi Dorogfiak jószágát.

Gelse. 1310. és 1317-ben Guthkeled birtok a Báthori, majd a Szakolyi ágánál. 1387-ben már a Kállaiaké. (L. Rakamaznál.)

Guth. 1289. (Lásd Balkánynál.) A Guthkeled nemzetségbeli Omode Miklós magvaszakadása után 1359-ben rokonai: várkonyi Omode, Lothár, István és Miklós kapták. Papjától 3–4 garas pápai tizedet szedtek. A guthi telken a románkörinak látszó kisded templom falai mind máig dacolnak az időfogával.

A GUTHI TEMLOM ROMJAI.

Hatház. 1312. (L. Acsádnál.) Később egészen a Debreczeni család birtokába jutott; majd megint a Guthkeled nemz. Dobi ága részes benne. Miklós nevű papjára 1332-ben 10 garas pápai tizedet vetettek.

Hugvaj. 1281. A Dragun ágból való István tótországi bán és Stájerország kormányzója fiaé Pál báné Bervey, Tótbervey, Turján, Palkonya, Beud, Dada, Seller és Soa birtokokkal együtt. 1329-ben Pál bán fiai megegyeznek rajta. 1411-ben nagyobbára az 1281-ben elszámolt birtokokkal együtt Zsigmond király a Pál bántól származó Ráskai, Butkai, Csatári, Márki és Málczai osztályos atyafiaknak ujonnan adományozza. András nevű papja 1332–37-ben 5 garast fizetett.

Kágya. 1321-ben az Adonyi ágbeli Odonfia Ivánkáé. Ez esztendőben Péter egyedi apátur elpusztította. Az 1332—37. évi pápai tizedjegyzék szerint Tamás nevű papja 4 garast fizetett.

Kutfő. Biharmegyei elpusztult falu. Diószeg végén, az Ér vizén tul feküdt. Dorogfi Miklós fiai 1312. és 1338. évi osztzkodásánál fordul elő. 1397-ben Albisi Dávidé lett.

Léta. (Biharm.) A váradi Regestrum 356/345. sz. esete szól Létha nevű praediumról, amelyet 1229-ben Gyapoly nevű ispán *Jobogi* nevű tanyabirtokáért 60 márka ráfizetése mellett cserében kapott Absolon fiaitól. Csakhogy ez más Létha volt, a Berettyó mellett, körülbelől Pelbárthida és Gyapoly közt. A mai Nagy-Léta eleinte a bolondócezi vár birtoka. V. István a királyi tárnokoknak adományozta. Ezek pedig 1291-ben 25 márkáért eladták a Guthkeled nemzetiségbeli Kozmafia Kozmának — pelbárt-hidai ág. Sixtus nevű papja 15 garas pápai tizeddel volt 1333-ban megadóztatva.

Léta. (Szabolesm.) Ma Kisléta. 1336-ban már temploma, papja volt. 1347-től fogva Kis-Léta negyedrésze a Báthori ág birtoka.

Lugos. Nyirlugos. 1373-ban mint a somlyai Báthori család birtokát említik.

Nyiregyháza. A váradi Regestrum által néhányszor említett (1215. és 1222.) nyiri izmaelitákat Nyiregyházára valóknak tartják némelyek. A pápai tizedszámadásokban is megtaláljuk, de a tized kitétele nélkül. A Báthori ágé volt 1347-ben.

Pércs. A mai Vámos-Péres. 1312-ben a Dobi ágé. Az 1338. évi osztálykor vámjával együtt Dorogfia Péter fiainak Joákimnak és Péternek jutott egyik fele; másik fele Dorogfia Miklós fiaié,

Keled és Konradé lett. Dobi Miklósfia Dorog magvaszakadtával Albisi Dávid kapta a következő falvakkal együtt: Diószeg, Sárfő (Diószeg északi határában), Egyed, Nagyér, Kóly, Tulogd, Kutfő, Tiszaipálháza, Csokaly, Acsád, Vidékháza (Videgyháza?) és Tursámszon. A pápai tizedszámadások nem említik.

Pócs. A régi oklevelek: Poch, Bolch, Boles és Bócs-nak írják. E különböző alakú, de összezsindülő nevek a mai Mária-Pócsra vonatkoznak. Az egész korszakon keresztül a Guthkeledéké. Legelőször 1312-ben van róla említés téve. 1320-ban Pócs egy részét Andrásfia Bereczk vette meg 50 márkáért. Márton nevű bolchi papra 1332—37. 8—4 garas pápai tizedet vetettek volt ki.

Petri; ma Pócspetri. A váradi Regestrum 1221-ben Czégénnyel együtt jegyezte fel. 1312-ben Guthkeled-birtok s 1332—37-ben egyházashely. Papjára 4 garast vetettek. (L. a Hont—Pázmány nemzetségnél.)

Rakamaz. A szászdi apátság 1267. évi alapító levelében van szó róla először. A Szakolyi és Báthori családok ősei 1310-ben meg nem határozott ágbeli rokonokkal osztályos egyezésre léptek, mely szerint: Szalmad, Gelse, Ujlak (Szatmárm.), Tegcy (Tedej) és fél Szilas Feliczián Mihály comesnek, Lukács fiai: Feliczián és Móth Jánosnak, Jánosfiai: Vid, Domonkos és Felicziánnak jutott. Rakamazt, Batandot és Bogátot kapták Andrásfiai: Bereczk és Benedek, testvérök Györgyfiai: János és Mihály és Hodos comes fiai: Lőrincz, László; végül atyjuk testvére: István. 1373-ban Rakamaz egészen a Báthori családé. 1332—37-ben a papja 6 garassal fizeti a pápai tizedet.

Razin, ma Rázon-puszta a tiszalöki határban. Az 1307. évi osztálykor a pelbárthidai és adonyi ágból való kis Kozmafia Iván kapta Kőhidpordanyt s Harangot (utóbbi Nyiregyháza—Oros közt); Odun fia Ivánka s fiai pedig a szabolcsm. Razint, a biharm. Negyven-szilt, Nyéket és Szentgyörgyöt.

Serend, ma Selind. 1292. (L. Baga-mérnél.)

Székelyhid. Némely történetiró a bihari várispánság Székelyszáz nevű századját (Centurionatus Seeculzaz) Székelyhidról véli neveztetni. E századról a váradi Regestrum 1217. évbéli 165/208. sz. esete tesz említést. IV. László király 1278. Dorogfiai: Péter, Miklós és Lőrincznek adományozta. Ezek, mikor Székelyhidat felkérték, azt adták elő, hogy már őseik is birták, de a tatárjárás alatt mások elidegenítették. Péter pedig az Ottokár cseh király ellen viselt háborúban s a bolgár Viddin ostrománál kitüntette magát. A király tehát a Geregye nemzetségbeli Pál hűtlen fiaitól: Miklós erdélyi vajdától, István és Gergelytől elvévén, Dorogfainak iratja át. Ezek utódai 1325-ben Kopasz nádor felkelése leverésében szerzett érdemeikért Székelyhidra vámjogot kaptak Károly királytól. 1397-ben a körülötte lévő falvakkal együtt Albisi Dávid birtokába jutott. (L. Péresnél.) Márkus nevű papja 1332—37-ben 10 garas tizedet fizetett.

Szokoly. Ma Szakoly. Károly 1314-ben mint magvaszakadt jószágot adományozta Hodosfia Lőrincznek. De a falu egyrésze már azelőtt Lőrincz és testvére László kezén volt. A Guthkeled nemzetség ez ága az egész korszakon keresztül megtartotta s innen nevezte magát.

Szilas. (Zylos.) A váradi Regestrum

1221-ben említi Moricz vicze palatinus Scilos falubeli Márton nevű pristaldusát. A Regestrum Szilasának fekvését nem tudjuk; nem lehetetlen, hogy az 1310-ben Szalmaddal, Gelsével, Ujlakkal, Tegelylyel és 1321-ben Bócsesal és Ágostontelkével kapcsolatban előjövő szabolcsmegyei Szilas birtokkal azonos, amelyet Málezai Pál bán fiai Encenscsért eserélték el a Báthori ággal. Ez a Szilas Both mellett, Téglás körül feküdt.

Tegey. Nagyon valószínűleg Hajdunánás Tedej nevű pusztája. 1310-ben a Báthori ág birtokai között találjuk. Karácsonyi Tegye-nek olvassa és ezt Zelemér szomszédságában keresi.

Téglás. Előbb a Dobi ágé. De 1347-ben Dorogfia Lőrinczfia István és atyafiai per egyezséggel egész Téglást Debreczeni Jakab és Pálnak engedték át. Lőrincz nevű papja 1333-ban 5 garassal adózott a pápának.

Tursámson. Ma Hajdusámson. A váradi Regestrum 1213-ban Tursámson faluba valónak írja a szabolcsm. Óthalm falubeli Márton felperes ügyében szereplő Mátyás poroszlót. 1332—37. közt Miklós volt a plébánusa, 16 garas tekintélyes pápai tizedet fizetvén. 1312-ben a Dobi ág birja. 1347-ben a Debreczeni család is részes benne, sőt Dózsa nádor unokái közül Gergely s ennek unokaöccse János 1378. körül a sámsoni kuriát választották lakóhelyül. 1397-ben a Dobiak porciója az Albisi családra szállott.

Tamási. Ma pusztá, Sámson és Mártonfalva közt. 1219-ben Tamásfalva előfordul a váradi Regestrumban is. 1313-ban Guthkeled nemzetségbeli Péterfiai: Dorog, Joákim és Péter az osztálynál kapták $\frac{1}{2}$ Hatház, Demeter, Doroglesi és Csehi birtokokat, amelyek azelőtt Dorogfia Miklós fiaié voltak;

amazok pedig ezeknek átengedték Tamási, Vid, Monyorós és Figud birtokaikat.

Ujlak. A Zeleméri ősök az 1310. évi osztálykor kapták a közös ősi vagyonból Szalmad, Gelse, Tegey (vagy Tegye), **Ujlak** falvakat egészen és Szilas felét. Az itt említett Ujlak, Szalók-Sámson, Haláp és Fancsika között feküdt.

Vid. A XV. században Videgyháza, Vidmonostora néven is szerepel. Ma tágas pusztá és Böszörmény, Nánás, Hatház osztoznak rajta. (1313-ban I. Tamásinál.) Előfordul a Dorogfiak 1338. évi egyezségénél is.

Zelemér. Kandra szerint a váradi Regestrum Nechemer faluja (1214, 103,329. sz. eset) és Ztemur faluja

Wesziprémny Barna amateur fénykép felvétele.
A ZELEMÉRI TEMPLOM ROMJAI.

(1220, 248/54. sz. eset) nem más, mint Zelemér. Azonban Karácsonyi és Borovszky ezt a nézetet nem osztják.

A zeleméri pap 1332-ben 18, azután 6 garas pápai tizedet fizetett. 1323-ban a Guthkeled-nemzetségbeli Mihály fiaié: János, Mihály és Tamásé. Mihály utódai Zeleméri néven századokon át megtartották. Templomának romjai a debreczen—böszörményi vasut mellett még fennállanak. A templom, úgy látszik, a XIV. vagy a XV. században épült góth-modorban.

VIII.

Balog-Semjén-nemzetség, vagy a Kállaiak birtokai.

Nem olyan elágas-bogasodott nemzetség, mint a Guthkeled; országos jelentőségű szerepet vívő férfiakban sem olyan gazdag törzs a Balog—Semjéneké. De ősmagyar eredetűek. Legrégibb lakóhelyük Szathmár vármegye. A Nyírség közepébe II. András király adományával kerültek. Egyed kapta ugyanis a királytól az oroszok ellen viselt háboruban szerzett érdemeiért a lakatlan Nuncupul (a mai Napkor) és Tuth vagy Teth nevű Szabolesmegyei birtokokat. Egyed testvére Ubul fiát, Mihályt V. István 1271-ben ezekben megerősítette. Napkor Lapecurnak írva mint Márton Pristaldus lakóhelye az 1213. évi váradi Regestrumban is előfordul. 1332—35 közt már egyházas helység volt. Egyed és Ubul ivadékai Kun László és Róbert Károly királyok adományai következtében már a XIV. században Szaboles területén vagy 40 birtok urai. Szathmár, Bihar, Bereg vármegyékben is van néhány falujuk. Mig a Guthkeled-nemzetségből hajtott hirneves főrangú családok mind kihaltak: Balog—Semjén-törzse ma is él és virágzik a nagykállai **Kállaiakban** és **Domahidyakban**. Az Anjou-

korban: Nagysemjéni-, Kállai-, Biri- és Domahidy-ágakra szakadt.

Debreczen körül a következő birtokaik valának:

Bánk vagy **Bánkegyháza**. Ma Debreczen egyik erdős pusztája. I. Károly király 1324-ben Ivánnak és Simonnak, a Semjén-nemzetségbeli Egyed fiainak kérelmére Bánkegyház adományozásáról 1317-ben kelt adományát átírja és megerősíti; miután a Tamás fiai ellen Debreczen alatt 1317-ben vívott csatában és Adorján vára ostrománál a király hűségében érdemeket szereztek. 1319-ben a Hont—Pázmány-nemzetségbeli Péter *Miklóstelek* és *Kozmatelek* nevű erdős birtokait Bánk körül egy évre átengedte Ubulfia Mihály fiainak: Lászlónak, Mihálynak. 1324. évben a megnevezett Ubulfia Mihály fiai és unokái az imént említett Hont—Pázmány-nemzetségbeli Pétert, meghalt testvérük, Lökösfia Péter özvegyének hitbére fejében Székely birtok helyett Bánk helység felével elégitik ki. 1325-ben ment végbe a Balog—Semjén-nemzetség három ága (Kállai, Biri és Semjéni) közt a nagy osztály.

Biri János fiai: Tamás és Fabián kapták: Byr, fél Bogus, Perked (Byr mellett) Pachlók (Szaboles m.), Semjén és Belthuk (Szathmár m.) birtokokat.

Egyed fiai: Iván és Simonéi: Nagykálló (Bozmudada), Kiskálló nevű helységek (Fedémes), Wrus, Thura, fél Bogus, Oszlár, Lok, Goman (T.-Lök mellett), Sulde, negyed Budmonostor, Syma, Bulvemocsár, Pehlend, Nemel, Szőlős, fél Poruod, fél Tuch (Tót, Szaboles m.), Bodoló (Bereg m.), Konuh (Fejér m.), Phylup, Paznán (Szathmárm.) és Bánk (Biharm.).

Ubulfia Mihály utódaié: Kér, Pánola, Nagysemjén, Szentmihály, Nap-

kur, Belchuch, fél Tivadartuchi (Tót), Igruchy, fél Poruod (Szaboles m.).

A biharmegyei Bánknak Pál, majd Márton nevű papja 1332—37 közt 7—8 garas pápai tizedet fizetett.

1342-ben a csalánosi per egyik nemes tanuja Johannes de Bang. A biharmegyei Bánk 1352-ben csere útján a Guthkeled-nemzetségbeliek birtokába jutott. (L. Guthkeledeknel.)

Bagos. A mai Kutyabagos puszta Hajdusámson szomszédságában. Kandra a váradi Regestrum villa Bagad-ját (54. sz. eset) véle azonosnak tartja. (1325-ben, l. Bánknál.) 1347-ben Bodoló, Semjén, Kér, Fülep, más Semjén, Beyr, Vásáros-Kálló, Tótkálló, Vys, Napkor, Bétek, Turavárallya, Gyomán, Oszlár, Lök birtokokkal együtt a Kállai nemesek jószágá. Három garasnyi pápai tizede arra mutat, hogy kicsiny falu volt.

Bödmonostora. 1322-ben Andrásfia Balázs a vejének, Ubulfia Mihályfia Lászlónak engedi át. Csak negyedrésze volt a Semjén-nemzetségé. A többi a Guthkeledek birták. (L. Bánknál és a Guthkeledek jószágainál.)

Fülöp. Ma puszta és a vámospércsieké. Előfordul 1325 és 1347-ben. (L. Bánknál és Bagosnál.)

Gelse. 1317-ben még a Guthkeledké. De 1387-ben Kállai László fia Ubul végrendelezik felőle s Zalka, Vidtelek, Bácsréve (Bereg m.), Nagymuzsaj, Gemse nevű birtokaival együtt Kelneki Mihály leányára, ennek férjhezmenetele esetében pedig testvére Miklós deák leányára, Klárára, Guthkeled-nemzetségbeli buttkai Keszeg János feleségére hagyta. 1393-ban Keszeg Jánosné és gyermekei javára csakugyan átírják.

Kálló. Nagy- és Kis- vagy Tót-kálló. Amazt Vásáros-Kállónak is hívták. Károly király Bösörmény vásárait 1325-ben Kállai Iván kérésére Nagykálló érdekében törölte el, miután a Dózsafiak a bösörményi heti vásár napját szombatra tüzték ki, ami a Kállai-családnak, kik régibb jognál fogva Kállóban szintén szombaton tartották a hetivásárt, sérelmes volt. Ezt az Ivánt, Egyed fiát, 1300-ban már Kállóról nevezik. A nagykállai pap 1332—35 közt 25, a kiskállai pap 5 garas pápai tizeddel volt megterhelve. (L. Bánknál és Bagosnál.) Kiskállóba olvadt be a Kállaiak Tót (Touth, Tuth, Touch) nevű ősi birtoka.

Poruod vagy **Prouod.** Már a szászdi apátság birtokainál találkozunk vele. A mai Pród-puszta a h.-bösörményi határban. 1325-ben a Kállai-családé.

Semjén. A mai Kálló-Semjén. A Semjén-nemzetség legrégebbi birtokainak egyike Szabolesban. Mert Ubul fiai: Mihály és Egyed 1252-ben vették meg Zothmári János fia Tamástól Semjén birtok felét. Ubul fia Mihály első házasságából való fia, István elidegenítette a Barsa-nemzetségbeli Kopasz Jakab nádornak, de Ottó király 1307. évben visszaadni rendelte. Hasonló tartalmu okleveleket állított ki Kállai István és testvérei javára Károly király is 1312 és 1317-ben. (L. Bagosnál.)

Sima vagy **Simánd.** Ma puszta Nyiregyháza határában. 1325-ben szerepel a Kállaiak jószágai sorában. A váradi Regestrum által 1220-ban említett *Suma* falut Balássy Ferencz ezzel a Simával veszi egynek.

Süldő vagy **Sülde.** Az 1325. évi osztálynál Egyed fiainak (Kállai-ág) jutott. (L. Bánknál.) A XV. században Sywldew néven mint a Hunyadiak bir-

toka bukkan ismét elő. Ugy vélem, hogy a hajdubösörményi és nánási határban levő Süldős ér es Süldőslaponyag a régi Süldő emlékét tartja fenn.

Szentmihály. Ma Büdszentmihály. 1292-ben már a Semjén-nemzetségé s Mihály idősb fiai: István és Pál gazdálkodnak benne. Ez időtájt álvétel utján ez is Kopasz Jakab kezébe került. De Ottó király visszaadatta. (L. Bagosnál és Semjénél.)

IX.

Sártivánvecse-nemzetség birtokai.

A régi oklevelek e furesa nevű nemzetséget Sartyvanveze-, Sarcyvanveche- és Sart Ivan vese-nek írják. A tatárjárás után csaknem egy időben tűnnek föl Heves és Szaboles vármegyék területén. Amott 1245-ben, mint a poroszlói monostor kegyurai; emitt az akkor Szaboleshoz tartozott Bajon uraiként. A kihalt Poroszlay-, Borsi- és a különösen nagy hatalomra jutott Bajoni-családok e nemzetségből eredtek.

Birtokaik közé tartoztak:

Artánd, melyet már a monostorok birtokainál is említettünk. A XIII. század végén már a Sártivánvecseké. János nevű papjára 9 garas pápai tizedet vetettek fel.

Arkusd. Szabolesban kereshetjük az Arkus folyása mellékén, Ohat körül, ahol 1341-ben az Ohatiak határjáró oklevele Arkustelkét is említi. 1299. évben a Sártivánvecse-nemzetségbeli Gyula comes fia: István és Miklós fiai: Márton és Demeter Poroszlót elcsérték a Ratold-memzetségbeli Domokos tárnokmester Hahótmonostor, Hodos, Arkusd, Syles, Chege szabocsmegyeyi és Buchtéöld tornamegyeyi birtokaiért.

Bajon. A tatárjárás előtt a bihari vár birtoka. (L. várispánságok birtokainál.) De már 1245-ben a Sártivánvecse-nemzetségbeli Gyula és Adrián fia Péter adták el a Koppán-nemzetségbeli Seameyn comesnek. Később ismét visszakerült a Sártivánvecsek birtokába. Mert 1342-ben, amikor Károly király előtt e nemzetségbeli Demeter, salgói várnagy, valamint a Vodonok: Sándor, János, Jakab, Domokos és Borsi Miklós vérszerint való atyafiak birtokaikra nézve kiegyeztek, a békésmegyei Bayn is e birtokok közt említették. Az itt szóban levő Vodon János Hektor-fia László fia alapította a Bajoni-családot. De ő még kénytelen Ladányon, Bajonban és Görbeden levő részeit tíz márkáért Demeter váradi püspöknél zálogba vetni. Különben apja, László is hasonlóan eselekedett, aki meg ugyanezen jószágokat Zeleméri Mihály fiának, Mihályinak adta volt zálogba valamennyi időre.

Bors. Bihar vármegyében. 1215-ben följegyezte a váradi Regestrum is Burs falut. 1332–37 között egyházas hely 12, majd 6 garas pápai tizeddel. Borsi Endre 1319-ben Bors és Udvarnoktelek (talán Udvari?) nevű birtokait leányának, Miklós mester feleségének s ennek fiainak hagyományozta. Miklós özvegye pedig 1329-ben a maga borsi leánynegyedét Lukács-fia Miklósról testálta.

Csege. Igen régi falu, amelyet a szent királyok az egri püspöki egyháznak adományoztak. IV. Béla 1248-ban Sáros tizedéért visszacserelte. Ugyanez oklevélben említi a király Csege mellett *Keeskés* és *Puchlako* nevű birtokokat. Utóbb 1299-ben a Ratold-nemzetségbeli Domokos több más birtok

kával együtt a Sártivánvecsek Poroszló birtokáért cserélte el. (L. Arkusdnál.) Csege 1332–37 közt egyházas helység. Demeter nevű papja előbb 14, majd 6 garassal adózik a vatikáni kincstárnak. A Hunyadiak korában jelenik meg ismét, mint az Agárdiak birtoka.

Hodos. A Sártivánvecsek 1299-ben szerezték Domonkos tárnokmestertől. De már 1300-ban Gyulafia István rajta és az ohati monostor mellett egy másik birtokon tulajdolt, bár rokonok vették meg: Fyoch fiai: Tamás, István és Dezső. Egyek és Ohat közt álló Hodoshalma tartja fenn e hajdan kised falu nevét.

Hahótmonostora vagy **Ohat.** (Lásd a monostoroknál, Arkusdnál, Péresiek-nél és Ohatiaknál.)

Ladány. Ma Püspökladány. 1351. évben a Bajoni-ágé; de ugyanakkor a váradi püspök kezébe került zálogjogon. Ugy látszik, a Bajoniak visszaváltották, mert Ladányon a Hunyadi-korszakban is birtokosok valának.

Syles (Sziles?) vagy **Silesd.** Ugy látszik, Ohat tájékán feküdt, ahol ma is van Szilas nevű erdő; a polgári határban pedig Hodos dűlőtől nyugatra Szil-hát. (L. Arkusdnál.)

X.

Hontpázmány-nemzetség birtokai.

Az inkább olasz, mint német származású Hunt és Pázmán lovagok nemzetsége Debreczen közvetlen szomszédságában is megvetette a lábát. De birtokai főként Bars, Gömör, Hont, Nyitra, Pozsony és Ugoesa vármegyékben feküdtek. E hirneves, hatalmas, fényes nevű nemzetség is több fő- és közneves családra ágazott szét. A gimesi Forgácsok, Szentgyörgyi és Bazini grófok

a ma is élő Ujhelyiek, ezeken kívül az osgyáni Bakos-, Bucsányi-, Fancsikai-, Jánoki-, Keszi-, Korlátkői-, Peterdi- és Zovárdfi-családok Hont és Pázmán lovagokat vallják ősüknek. E nemzetség sógorsági viszonyban állott a Debreczeni-családdal is, amennyiben Dózsa nádor testvérét, Margitot a Hontpázmány-nemzetségb. bathianyi (bucsányi) Szalók (v. Szalócz) vette feleségül. Ez a Szalók építetté Debreczen mellett Szalók monostorát. Dózsa ismeretlen nevű másik testvére pedig ugyancsak a Hontpázmány-nemzetségbeli Mikó comes (1271—1310) hitvese volt.

↘ A Hontpázmányoké Debreczen körül:

Boldogasszony vagy *Boldogfalva*, régebbi nevén *Torna*, mely úgy volt összenőve Debreczennel, — akár a pitvar a házzal. E birtok úgy szállott rájuk, hogy a királyi házzal is rokonságban állott előkelő, régi Miskóc-nemzetségbeli Torna felesége, Bochon a Hontpázmány-nemzetségbeli Pázmányt 1230 körül királyi engedelemmel fiává fogadta s Tornát is reá hagyta. De Pázmány unokája, Ders comes 1289-ben e birtokot 80 márkáért eladta Debreczeni Rófoyn bannak; ettől pedig Dózsa mester örökölte. A pápai tizedjegyzékek „Debreczeni“ és Debreczen mellett lévő Boldogasszony egyházának nevezik e falut. Papjai, előbb Péter, majd Pál 10 garas pápai tizedet fizettek. (L. az egyházak és a Debreczeni-család birtokainál is.)

Bánk. A Hontpázmány-nemzetség a Pócs-Petri mellett fekvő Bánkot birta, ahonnan egyik alága nevezte magát. 1318-ban Bánk egyrésze hozomány fejében a Semjéniek kezére jutott. Más részét pedig ugyanezek azon évben pénzen vették meg.

Boleshida. B.-Sz.-Márton határában ma Bócsi-pusztá. (L. B.-Sz.-Mártonnál.)

Esztár. Ősi nevén *Sztár*, *Isztár*, a Berettyó folyó mellett. Már az Anjoukor kezdetén egyházas hely. A Hontpázmány-nemzetségbeli Czibak fiai, Mihály és János 1335-ben kapták osztály szerint Palotát (Várad mellett) és Sztárt. Ezek a Czibak- és Sztári-családok alapítói.

Léta nevű birtokuk is volt. Ugy látszik Nagy-Létán is birtokosok voltak. De midőn 1321-ben Petri Ders fia László és Petri Gergely fia Lőrincz Petri, Dobos, Orosi, Páli és Város-Dobos nevű jószágai mellett Léta is fölemlítették: csakis Kis-Létáról lehetett szó.

Szalóksámson. A debreczeni határnak ma Nagyesere nevű erdeje nyugoti szélesebb felén épült falu volt és sz.-Adalbert vértanu tiszteletére emelt templommal ékeskedett. Keletről Soma (Suma), Ujlak, — a mai Haláp-pusztá nyugoti részén fekvő falu, — délről Fancsika, Szent-János, — nyugatról Debreczen, — északról Apátfája (ma Apafája), Ároktelek (ma Árokrét) és Tursámson határolták. A bécsi kodex (1290—1300-ból) említi a szalóki (Zoloch) papot egy uncia — a márka 12-ed része — szeretetadományával, melylyel a váradi püspöknek kedveskedett. 1347-ben bathianyi Péter mester, Szalókfia Mihályfia és ujfalu Lukus (Lukács) Gáborfia közt folyt perben a nádor Szalóksámson, Thét és Ujfalu nevű szabolesmegyei birtokokat a Hontpázmány-nemzetségbeli Ujfalvi Lukusnak ítélte s ezt az egrí káptalan azokba határjárás mellett be is vezette. Szalóksámson elnevezéssel még 1461-ben is találkozunk.

Szent-Dienes. A Berettyó mellett, a mai b.-szentmártoni határban. (L. Sz.-Mártonnál.)

Szent-Márton. A mai Berettyó-Szentmárton. 1274-ben Pázmányfia Ders úgy ezt, mint *Bolchida*, *Szent-Dienes* (mindkettő a b.-szentmártoni határban), *Derspalota* és *Szent-János* nevű birtokait elcseréli ugyanazon nemzetségbeli Lampértsfia Miklóssal. Ders comes ágának 1320-ban magvaszakadt s ekkor Szent-Mártont és Bolshidát Marcellus comes fiai kapták. Sz.-Jánost és Derspalotát pedig a panaszi Pázmány- és Batthiany-i-családok ősei foglalták el. Sz.-Márton 1332–37-ben egyházas hely volt.

Szent-János. (L. Sz.-Mártonnál.) Karácsonyi szerint ez a Körös melletti Sz.-János volt. De nem lehetetlen, hogy a mai debreczeni határban kereshetjük, ahol szintén állottak hajdan Fanesika (ilyen nevű birtokuk is volt), Ujlak és Szent-János nevű falvak. Szalóksámson (N.-Csere) és Fanesika határán egy dombot ma is *Sz.-János-dombjának* neveznek s rajta épületmaradványok tűnnek elő.

XI.

Káta-nemzetség birtokai.

Egyik legtágasabb, bár nem a legtöbbet érő pusztája Debreczennek, a kivétel nélkül legelőnek használt *Zám*. A legrégebb időben, melyről már írott emlékek is beszélnek, a váradi Regestrum a kolosi vár tartományához tartozónak mondja, 1220. A tatárjárás után a Zagyva--Tápió-közéről kirajzott *Káta-nemzetség* kezébe került, amely a kihalt Csaholyi-, Csarnavodai-, Kátai-, Lázári-, Ősy-, Surányi- és Vasvári-családok őse. Sőt némely genealogus

ebből származtatja a Debreczeni-családot is. Káta-nemzetségbeli volt Imre váradi püspök, aki a debreczeni Szent-András-templom építését befejezte és azt felszentelte. A nemzetség birtokai főként az északkeleti vármegyékben (Bereg, Sáros, Borsod) feküdtek. De Bihar- és Szabolcsban is szereztek egy-két falut, holott 1261-ben tűnnek fel, mint *Paszab* és *Ősi* urai. Ez utóbbit 1324-ben Gáborfia Tamásfia János és fia: Tamás és Mihály eladták Johankafia Imrefia Péternek és rokonainak 40 márkáért meg a Derecske mellett fekvő *Peleuka* nevű pusztáért. Bagamér mellett övék volt 1281–1345 között *Császló* nevű falu is.

A nemzetség másik ágáé, melyet Karácsonyi Zámmonostorinak nevez, Gógh fiaié volt *Zám* monostorával és vámszedési jogával együtt. Csakhogy *Zám* határa akkor 13,000 holdnál kisebb volt, miután mai határának északi részét *Csécs* nevű falu foglalta el. (L. a Debreczeni-család birtokainál.) A Fejér-kodex (V/1. 156.) 1271-ből mint előkelő, idős embert említi a Káta-nemzetségbeli Zaámi Benedeket, aki az egrí egyház javairól és kiváltságairól tanuskodik.

XII.

Barsa-nemzetség birtokai.

Ősi magyar nemzetség, amely kétségtelenül a Csökmő és Füzesgyarmat közt fekvő Barsa faluból (ma pusztá) emelkedett az ország legfőbb méltóságaira. Nemzedékrendje a tatárjárás előtt való időkre visszavezethető. Tagjai közül IV. László, azután ismét Róbert Károly alatt, két nemzedéken át egy nádor, három erdélyi vajda, egy érsek és több más zászlós ur vált ki.

Atyafiságba jutottak a szerb királyi házzal is. De ugyanezek erejükben elbizakodva, nyílt pártütésekkel támadtak a legitim királyi katalomra. Kun Lászlót Kopasz Jakab orgyilkosai ölték meg. Róbert Károly ellen, akit pedig ők is segítettek trónra lépni s aki őket méltóságokkal, javakkal halmozta el, újra felzendültek. Az engedtlenség és hűtlenség romlásukat okozta. Kopasz nádort Debreczennél törte össze a Dózsa mester által vezetett királyi sereg. Ugyane nemzetségből vette eredetét a ma is virágzó körösnadányi *Nadányi*-család, melynek 1205—35 között élt őseit a családi leveles láda név szerint elő tudja sorolni. Barnabás nádori ágával debreczeni Rofoyt bán és Dózsa mester is rokonságot tartottak.

Birtokaik többnyire Bihar, Szathmár, Békés megyékben és Erdélyben feküdtek. Ezek közül Debreczenhez közelebb estek:

Albis. A pápai tizedlajstrom már templomos helynek találta. A Barsa-nemzetség házasság útján jutott hozzá. Ugyanis az Ákos-nemzetségbeli Erney bán fia: István országbíró, fiainak beleegyezésével Anych nevű leányának, Borsa nemzetségbeli Tamásfia Beke bihari főispán nejének adományozta *Böszörménytelekkel* együtt, oly feltétel mellett, hogy ha Anikó örökösök nélkül halna meg, e jószágok visszazálljanak István fiaira. *Albis* 1367 körül a más törzsből való László és fiai: Márton, Dávid birtokába került, akik *Albis*ről kezdték nevezni magukat és alapítói lettek a később nagy hatalomra jutott *albis*i Zólyomi-családnak.

Böszörménytelek vagy *Böszörmény.* A mai Hajduböszörmény. A Borsa nemzetség az Ákosoktól kapta 1300;

de a Károly király ellen szított lázadás után elveszítette s akkor a debreczeni csata győztes vezérének, Dózsának adományozta a király 1317. Már 1332—33-ban derék néptartó hely. Sőt IV. Béla 1248. évi oklevele „villa Nogbezermen -nek, — *Nagyböszörmény falunak* nevezi Csegével kapcsolatban. Péter: nevű papja 20, majd 14 garas pápai tizedet fizetett. Egyideig vásárokat is tartottak benne.

Bolshida, melynek felét a Nadányi ágon levő Miklós 1297 körül felesége hozományában kapta a Hontpázmány nemzetségbeli Derzs leányával.

Bucsa. Ma puszta Füzesgyarmat határában, Püspökladánytól délre. 1381-ben Nadányi László a belőle kiadandó leánynegyedet megváltotta.

Gáborjánmonostora. (L. a monostorok birtokainál.) A tatárjárás után a Barsa nemzetségé. Azonban Tamásfia, Loránt erdélyi vajda, István szatmári főispán, Jakab kir. lovászmester, László, Beke és János a Hortobágyon időző IV. László király előtt 1285-ben tartozékaival együtt rokonuknak Rofoyt bánnak engedték át. (L. Debreczen es. birtokainál.)

Gyarmat. Ma Füzesgyarmat. 1219-ben Csekő nevű poroszló lakott itt, aki a szomszédos *Csökmő* földes urát Smaragd ispánt szolgálta. 1332—37. közt 12, majd 7 garas pápai tizedet fizető János papját említik. A Barsa nemzetség Nadányi ága már a tatárjárás előtt is ura volt s itt lakó tagjai 1329—64. közt Gyarmati nevet viseltek.

Adorjánvára. Szalárd mellett 1284—1316. közt jelentékeny szerepet játszott a XIII. század belháborúiban.

Kovácsi. (Ma Puszta-Kovácsi.) A vele szomszédos *Szentdénés*, *Apamolna* és *Thoskereki* birtokokkal együtt 1323-

ban mint a Nadányi ág ősi birtokai említettnek.

Micske, mint amaz, a Barnabás nádori ágáé s együtt vesztette el is 1316-ban.

Sólyom és *Sólyomkövár*, ugyancsak a nádori ágé.

Széplak, a tenkei járásban. Tamásfia István 1333-ban a váradi püspökségnek adományozta.

Szent-Györgyegyháza, ma pusztá, Szeghalom és Füzesgyarmat közt. 1214-ben a váradi Regestrum Teka nevű lakosát említi. 1321-ben *Teked*-nek írták s ekkor a Nadányi ág osztatlan birtoka.

XIII.

Aba-nemzetség birtokai.

Balássy Ferencz Heves vármegye történetében úgy adja elő, hogy e nemzetség dus lombozatu fája Pata kun vezér unokája vagy dédunokája, Aba Samu magvából kelt ki. Aba Samu pedig István királynak sógora, az ország nádora, majd királya volt. Azonban Karácsonyi és Werther okiratilag csak a XIII. század legelejétől fogva tudták összeállítani e terebélyes nemzetség leszármazását. A kun eredet sem áll meg az oknyomozó történet kritikája előtt. Sokkal inkább igaz az, hogy az Aba nemzetség gyökeres magyar faj. Husz, nagyobbára kihalt családnak törzse ez a nemzetség. Közülök már csak a lipóczi Keczer, a kiserédi Rhedei, a Bertóthy és Hedry család él. Birtokaik leginkább Abauj, Heves, Sáros vármegyékben feküdtek. De Biharban is szereztek jószágokat már a tatárjárás előtt. Így Husajt (Hassay — Harsány?), Salánt (Csalános?) és Várossuklót 1234-ben kapta a királytól Demeter. (L. a várispánságok birtokainál.) 1267-ben az

Aba nemzetségbeli Artolf comesfia Prügy (Pued) a százszdi apátság kegyura, kinek kérésére IV. Béla király az apátság 1067. évi alapító levelét átírta és megerősítette. E nemzetségből való Nádasdi Laczkfia Domokos Dózsa nádor leányát Klárát vévén feleségül, rokonságba jutott velük a Debreczeni család is.

Birtokaik közül főlemlítjük a következőket:

Bura. Pál országbíró több más birtokkal együtt a hütlen Bodenfia Demeter és verpéleti nagy Leustach örökösaitől 1331-ben elvette és Csenyk nevű eseh vitéznek ítélte. 1334-ben pedig Burát a király István nevű jegyzőjének adományozta. Bura mellett feküdt azon *Wecheg* nevű helység, amelyet az Aba-nemzetség még 1261 előtt a sári monostornak adományozott.

Fegyvernek. 1222-ben a hevesi vár tartozéka. A pápai tizedjegyzék Tamás nevű papja nevét hagyta emlékezetben. 1320-ban Károly király az Aba nemzetségbeli Kompolt unokájának Gergelynek adományozta s 1337-ben *Abso-lonülése* és *Péterkerülése* nevű szomszédos birtokokat is hozzákapcsolta.

Gyanda vagy *Gyenda*. Ma pusztá Jásznagykun-Szolnok vm. A pápai tizedjegyzék mint egyházas helyet említi. A nemzetség egyik legrégibb birtoka. Az Amadé, Csobanka és Gagyi ág kezében. De 1320-ban Omode hütlen fiaitól János és Lászlótól a király elvévén, Kompolti Gergelynek adta. (L. Örsnél.)

Örs. Kezdetben az ujjvári várhoz tartozott Fegyvernekkel és ma Dévaványa határában levő Ecséggel együtt. V. István király 1264-ben az akkor néptelen Örsföldet az Aba nemzetségbeli Kompolt ispánnak adományozta. 1325-ben Kompoltia Péter tárnokmester

fiai: Örs, Rof, Egyházasnána, Lovásznána, Szakálos, Torna, Takson, Gyenda, Domoszló, Köre, Zarank, Visznek, Györk birtokok felett megosztottak.

Polgár. A mai Tisza-Polgár a Debrei ág kezén. Polgárfalubeli Vsián 1229-ben mint felperes jelent meg Szent-László-sirjánál. 1332–37. közt egyházashely. Polgárt részben birta az Aba nemzetség Debrei ága. 1302-ben Makjánfia Demeter polgári részeit leánynegyed fejében átengedte nőtestvérének. Demeter dédunokája Debrei Imre 1453-ban Egyeken és Bodacson birtokos.

Roff. 1325-ben az Aba-nemzetség Kompolti ágáé. 1333-ban Dániel nevű papjára 18 dénár pápai tizedet vetettek ki. E nemzetség ősi birtokai közé tartoztak még: *Tisza-Dada* 1254-ben és a taktaközi *Prtrügymonostor* 1267–1352.

XIV.

Ákos-nemzetség birtokai.

Már jóval a tatárjárás előtt (1135) szereplő nemzetség, amelyet a régi krónikások a hét honfoglaló vezér ivadékaival egy sorba állítottak. Egyik-másik tagja első közjogi méltóságokra emelkedett. Ernefia István nádor fia István (1300–1304) Bavarinus bajor herceg leányát vette feleségül, akinek ereiben lengyel és cseh királyok vére folyt. Kopasz Debrétől származott a híres Bebek és a gazdag álmosdi Csire család, mely a XIV. század vége felé kezdett terjeszkedni Debreczen vidékén. A nemzetség birtokai többnyire a felső Tisza melléki vármegyékben feküdtek. Az Ér mellékén és a Nyíren is volt néhány jelentékeny jószáguk; sőt a nemzetség ősi fészke a Kraszna mellett épült Ákosmonostora látszik. Övék volt: *Albis*.

Álmosd. A váradi *Regestrum Jánust* nevű faluját 181/66. sz. eset 1219-ben Kandra Kabos Álmosdnak olvassa. De Karácsonyi és Borovszky ugyanezt a mai Jánosda nevű falunak tartják, amely még kétszer fordul elő a *Regestrum*-ban. 1332–37 között az álmosdi pap szerény öt garas pápai tizedet fizetett. Az Ákos nemzetségnek régi ősi jószágga volt. Mert már V. István király Álmos fiát Csirét 1261-ben megerősíti e falu birtoklásában, amelyet Pocsajjal és Pályival együtt már a tatárjárás előtt is birt, de ezekre vonatkozó oklevelei elvesztek.

Bagos. A mai Hajdubagos. Az Ákos n. pocsaji és álmosdi Csire ágának régi birtoka lehetett, miután 1415-ben még közösen birta a két alágazat.

Böszörménytelek. Házasság útján mindkettő a Barsákra száll 1300. (I. a Borsáknál.)

Nyir-Pályi. Láttuk már a monostoros helyek és a Debreczeni cs. birtokai közt is. 1290–92-ben az Ákos nb. Dénes és Salamon voltak földesurai.

Salamon. A mai h.-böszörményi határban, Zelemér és Hatház felé feködt. Ugy látszik nem volt népes helység. A váradi *Regestrum*-ban hasonló nevű birtokkal kétszer találkozunk. — Így 1214-ben Jákó, Patafia, Bodon ispántól, Eustach fiától az erdős-berkes *Solumun* föld egyharmad részét Grachinus és Bucha nevű szabadosokkal együtt 27 márkáért megvette. (68/374. sz. eset.) Az itt megnevezett Bodon comes Eustach (Leustach) fia valószínűleg II. András Alcolbodun vagy Alolbod nevű homo regiusával azonos, aki Aba nb.-beli Leustak fia volt. — Ismét 1222-ben felperes nyíri izmaelitákkal kapcsolatban említettnek János, Costa és Mikó Salamon falujabeli tol-

vajok. (326 38. sz. eset.) Nevezetes, hogy Kandra is Böszörmény tájékán kereste Salamon faluját. Később, 1332-ben fordul elő, amikor az Ákos nb. Cselen fia Sándor fiai: János, a királyné étékfogó mestere a Méhi család őse és Jakab Zeleméri Mihály szomszéd ural pereskedtek Salamon határai felett.

Vasad. 1336-ban Detre fia Benedek fiai: László, János, Miklós és Péter Vasad és Kazaa (ma Kaszatelek) nevű biharmegyei birtokaikat átengedik testvérek Bebek Domonkos fiainak u. m.: István, György, Domonkos és Miklós-nak. 1350-ben ugyanazon Ákos nemzetségbeliek a meghalt Bebek Domonkos fiait Kassad és Vasad birtokok elidegenítésétől tiltják. A XIV. század végén már a váradi káptalan is birtokos Vasadon.

XV.

Örs vagy Örösür nemzetség birtokai.

Örs vagy Örösür előkelő nemzetsége már a XII. században is szerepel. Kézai és a Képeskrónika a honfoglaló hét vezér egyikét Örs-, Örösnek nevezi. A mondákból annyi vehető igaznak, hogy a XII. század elején Örs nevű főúr a királyi családba nősült s a királytól a Bükk hegységben három völgyet és Debreczentől északra Nyíren jókora területet kapott. E törzsből vált ki néhány már kihalt ágon kívül a németújvári Batthiány család. A nemzetség nagybirtokos Borsod, Veszprém, Szabolcs és Zala vármegyékben. Borsodból övök: *Bükk* (1292), *Dorogma* (1347), *Hejőtő* (1292), *Nádasd* (1347), *Nyék* (1272—1290), *Sajó* (1381) stb. Szabolcsból pedig:

Bigech, Sámson, Hatház, Guth között feküdt. — 1300-ban az Örösür nb. Miklósfia Zalonnai Mihály elcseserte a Guthkeled nb. Dorogfiainak Körösszeg nevű szabolcsmegyei birtokért. A XIV. század derekán Bigecset már a Debreczeni es. birtokai közt látjuk.

Demeter. Hajduböszörmény határában kereshetjük. Ezt a birtokot *Thamásiával* együtt az Örösür nb. Lőrinczfia Jakab és ennek fia Jakab a Tiszához közelebb eső Ihász és Bárányos nevű szabolcsm. falvakért elcsesérték a Guthkeled nb. Dorogfiával. Jakab urék ezenfelül kaptak 60 márkát. (L. Guthkeledeknel.)

Kupes vagy *Köpcs.* Sámson és Hatház között feküdt. 1214-ből már emlékezik róla a váradi Regestrum, Forcos Cups falubeli Lőrincz jobbágya perében kapcsolatosan. (73 299 sz. e.) Ez a Lőrincz hihetőleg apja volt az 1230-ban szerepelt Örös nb. Miklós-nak, András borsodi főispán bírótársának. Kupesot Bigecsesel együtt elcseserte el Zalonnai Mihály Körösszegért, mely valahol a Tisza közelében, szabolcsi területen feküdt. Zalonna borsodm. falu volt Emőd mellett.

XVI.

Zovárd-nemzetség birtokai.

A Zovárd-nemzetség Kézaiszerint Lél vezértől vette származását. Míg a névtelen jegyző Zovárd és Kadicsa testvéreket női ágon Álmos vezér unokatestvéreinek nevezi. — Oklevelek csak jóval a tatárjárás után kezdik emlegetni. Bessenyei Széll Farkas, Karácsonyi és Werthner e nemzetséggel kötik össze az atyai *Bessenyei*, *Izsákai*, *Karvai*, *Fugyi* családokat. Terjedelmes birtokaik Esztergom, Békés, Bihar,

Szabolcs és Abauj vármegyékben fekdtek. E környéken övéik voltak:

Aka, (Zsáka mellett) *Atyás*, *Baj*, *Nyéki*, mind Bihar vármegyében. A váradi Regestrumban olvasunk Vodassa Nec falui pristaldusról (1213), ismét Nec falui Kátáról (1214) és Nyec falui Bertalan poroszlóról (1216). Karácsonyiék azt mondják, hogy Berettyó-Sz-Mártonhoz közel fekvő falu volt. A sarkadi határban is találunk Nyék nevű pusztát.

Ösvény. Ma Füzesgyarmathoz tartozó pusztá és Szereppel szomszédos. Eleintén Enyed(Enud)nek hívták. Az Isákaiak e néven vették 1301-ben Paradicsfia Benedek özvegyétől s már akkor egyházashely volt.

Szerep. A nyomtalanul eltűnt Tiván és Tót nevű Kemej vidéki falvakkal együtt a váradi Regestrumban Szerep falut is említi 1219-ből. 1283-ban a szerepi monostor kegyuri jogán, valamint *Aka*, *Atyás*, *Baj*, *Tancskereki* nevű birtokokon a Szóárd nb. Vécs unokája Miklós, ennek fiai és hét más rokona: a Bessenyei, Karvaji és Isákai család ősei megosztottak. E jószágok elhalt atyafiaik: *Tancsfia Fülöp* és *Mortunfia Lőrincz* után maradtak rájuk. Szerepmonostora iránt a XIV. század derekán a Zovárdok, u. m. *János Miklósfia*, *Zovárd*; *Benedek András* fia, továbbá *Demeter* váradi püspök és *Szepesi Kölcsefia Pál* perben állottak egymással. Azonban 1349-ben *Pál* országbíró előtt kijelentették, hogy azt egyezségileg fogják megszüntetni.

Tancskereki; a mai Danesházával tartják egynek. (L. Szerepnél.)

Udvári. A váradi Regestrumban többször előforduló, tehát igen régi néptartó helység. 1214-ből *Mogus* és *Scegu Uduori* falubeli felperesek sze-

repelnek. 1217-ben *Uduori* falubeli poroszlót Benedeket említi. 1221-ben pedig a Szeghalomvidéki lakosok néhány *kabai* vagy *rábéi*, *zaari* vagy *sápi*, *tordai* és *udvari* tolvaj ellen panaszolkodtak a király által kiküldött bírák előtt. — *Szoardfia Domonkos*nak (Bessenyei ős) *patruelis fraternitas* jogán igényei lévén *Szerep*, *Nyéki*, *Udvári* birtokokra, ezek elidegenítésétől *izsákai Bodon* unokáit 1350-beu tiltja. Az *Isákai* és *Bessenyei* család még a XV. században is birtokos *Udvariban*; de ugyanekkor a váradi püspökség is részes már benne.

Zsáka. 1322-ben *Isólaka* néven egyházashely. Azután *Isákának* hívták. A Zovárdok századokon keresztül megtartották. *Bodonfiainak* és *unokáinak* 1322-ben történt osztályánál a már említett birtokokon kívül még: *Gened*, (*Rét*) *Szent-Miklós*, *Szö* (*Zeve*), *Orod* (v. *Oros*) és *Csekehida* tartoztak ez ágazathoz. Övé volt a mai *Bakonszeg* határában *Sz.-Adorján* falu (1329) és a szabolcsmegyei *Maga* nevű falu (1310).

XVII.

Szalók-nemzetség birtokai.

A Szalók-nemzetségről először 1183 évi okirat szól, bár a névtelen jegyző Árpáddal Szalók atyjának *Usubunak* *Veszprém* várát adományoztatja. — A nagybessenyei *Bessenyei* családnak e törzsből való származását *Karácsonyi János* megczáfolja. Birtokai *Bereg*, *Heves* és *Tolna* vármegyékben csoportosultak. A mai *Heves* és *Jásznagykunszolnok* területén e nemzetségei voltak:

Bala. Előbb *Tisza-Bala*; ez elpusztulván, lakosai *Bala-Szent-Miklóst*, a mai *Török-Sz.-Miklóst* ülték meg. 1307. és 1352-ben a nemzetség *Kaba* nevű

ága innen nevezte magát. 1332—37. közt a pápai tizedlajstromban is előfordul.

Kócs. 1256. és 1261-ben Szalóki Pál fiai: Beesenegh és Velprét bizonyos kócsi részeket, amelyeket ők is pénzen vettek volt, eladtak Pál és Achilles nevű rokonaiknak. 1332—37-ben egyházashely. Ma puszta Zám és T.-Füred közt.

Tisza-Szalók. 1270-ben a szalóki nemesek kiegyeznek a Tomaj-nemzetséggel a Tisza használatára nézve. Tisza-Szalók mellett Bere nevű kis falujok is volt. Majd Eger-Szalóknak nevezett másik jószággal együtt említik Szalóki Loránt és Simon Ibán fiainak 1328. évi osztzkodásánál.

XVIII.

Tomaj-nemzetség birtokai.

A Hortobágytól nyugotra elterülő földeken, az ősi Kemej megyében telepedett meg a Tomaj-nemzetség. Alapítója a bessenyők földéről beköltözött fejedelmi származású Tanisz Aba (Thonuzoba) vitéz, Taksony vezér idejében. A losonezi Bánffy- és a losonezi Losonezi-családok e nemzetségből eredtek.

Birtokaik közül valók:

Abád, hol a monda szerint a tiszai révben a pogány Tanisz Abát és feleségét eltemették. A abádi rév jövedelmén a Tomaj-nemzetségbeli Dénes és Tyba Csák fiai, úgy a meghalt Dénes nádor fiai: János és Privárt 1251-ben megosztoznak. Abád még 1399-ben e nemzetségé. 1333-ban Pál abádi paptól 8 garas pápai tizedet vettek. 1347-ben Lajos király az abádi révet a poroszlói rév javára megszüntette.

Igar. 1325-ben abádi Sebestyén fia Loránt a Tomaj-nemzetség másik ágából Uzfia Péter özvegyét s ennek

leányát Anik-Bicsót, Cseh Jakab fia István feleségét hitbérük és leánynegyedi részők fejében ötven márkával kielégítvén, a megnevezett nők örökösök nevében is kijelentik, hogy Abád, Szent-Imre, Tinódtő és Igar birtokához semmi jogot nem formálnak. Igar 1335-ben Dénes fiai: Tamás, István, Dezső kapják osztályrészül.

Szent-Imre. (L. Igarnál.) 1333-ban Péter nevű papja 3 garas pápai tizeddel adózik.

Szakoly, Szabolesban. 1289 előtt a Tomajoké. A Tomaj-nemzetségbeli Jüne (Üne) magvaszakadása után előbb a Semjén-, majd a Gúthkeled-nemzetség kerítette kézre.

Tinódtő. (L. Igarnál.) Hollétét nem ismerjük. Valószínűleg Heveshez vagy Külső-Szolnokhoz tartozott. Ellenben Karácsonyi János szerint később Szent-Kozma Damján nevet kapta.

Tomaj. A váradi Regestrum 1214. évben följegyezte Tomaji Theodor fiát, Sándort (100/326. sz. e.). Ósrégi monostoros hely. 1399-ben a losonezi nemesek elismerték, hogy az 1227—1235 közt élt Dénes nádor és Privárt Abádon és Tomaj monostorban osztályos testvérek valának. Tomaj ma puszta Kunhegyes és Kenderes szomszédságában.

XIX.

Turoly-nemzetség birtokai.

Kézai mondja: „Gyeics vezér (Szent István királyunk atyja) a Turul-nemzetségből vala“. De azért nem a honfoglaló Árpád vezér nemzetségének folytatása a XIV. század néhány oklevelében szereplő Turoly-nemzetség, amely Bihar megyében volt akkor birtokos.

E nemzetségé volt:

Apáthi, még pedig a mai Tyukszer-Apáthi-puszta Ér-Tarcsa határában. Apáthit Ér-Tarcsa részével együtt 1326-ban kapta a Turoly-nemzetségbeli széplaki vagy nagymihályi Lőrinczfia Gergely Károly királytól a rozgonyi esatában tanusított vitézségéért. Apáthi nevü helyet a váradi Regestrum három ízben említ. A pápai tizedjegyzék is a bihari főesperességből két Apáthit vett fel; egyiknek papját 13, másikét 9 garas tizeddel.

Györgytelke. Ábrány és Érkenéz közt fekvő falu, mely az 1327. évi osztálykor Gergelynek jutott.

Nagymihály. Ma Érmihályfalva. Már az Anjou-korban is tekintélyes helység, vámszedéssel és vásártartással. 1270-ben Turoly comes özvegyét, Geregye Annust írják földesurának, aki kolostorba vonulván, Nagymihályt rokonai közt felosztotta. — 1329-ben Turoly-nemzetségbeli Lőrincz fiai: Gergely es Serephel; Lubertfia: Mihály és Jánosfia: János a birtokosai. 1332. évben Pál nevü papját 20 garas pápai tizeddel adóztatták meg. 1358-ban széplaki Lőrinczfia, Gergelyfia Turoly mester, váradi kanonok javára írják át. E század vége felé Várdai Pál érseket és a Madarásziakat is Nagymihályon találjuk.

Széplak, a Berettyó mentén. 1313. évben Lőrinczfia Gergelyé. Széplaknál a Buzgó-hegy alatt épült pálos-kolostor kegyuraságát közösnek hagyták a Turolyok.

Tarcsa. (L. Apáthinál.) 1214-ben idézi a váradi Regestrum Vosos (Vasas) Torsa-falubeli lakost. A XIV. században a váradi káptalan is részes benne. 1338-ban a Telegdi-családnak is vannak részei Tarcsán. E nemzetség bir-

toka még Bihar területén *Bessenyő*, *Tuboly*, *Csételek*, *Várviz*, *Baromlak*.

XX.

Pércsi-család birtokai.

Az eddig elsorolt nemzetségeken kívül sok olyan családnak is valának kisebb-nagyobb birtokai Debreczen vidékén, amelyeknek valamely közös törzshöz, nemzetséghez való tartozását az egykoru iratok nem jelölték meg. Talán azért nem, mert ezeknek a birtoklási-jog bizonyításához a közös lezármazás előmutatására nem volt szükségük; vagy pedig, mert mint új szerzők, birtokos ősök nélkül szükködtek. Az is feltehető, hogy csak a rájuk vonatkozó oklevelek elveszése miatt nem tudjuk ezeket a nemzetségek táblázatába beilleszteni. Tanulmányom hátralevő része a nemzetségi köteléken kívül állott birtokos családok ismertetését öleli fel.

A hajdúvármegyei Földesen több Péresi nevü kisgazda él, akik ott az egyházi és községi közigazgatás terén, bár szűk körű, de közjóra törekvő szerepet visznek. Egyik az ekklezsia kurátora; másik „esküdt ember“ a községi tanácsban. Ezeknek a falusi kisbirtokosoknak okiratilag kimutatható ősei már hetedfélszáz esztendővel ezelőtt vérök hullásával szolgálták a királyt és hazát. Az Anjouk és Hunyadiak korában nagybirtokosok Bihar, Szabolcs, Zaránd és Sopron vármegyékben. Péresi Balás kamarai jegyző Mátyás király udvarában. A hagyomány valószínűleg abból, hogy egy ideig Ohat is az övék volt, a honfoglaló magyarokkal bevándorolt Ohat kun vitéztől származtatja a Pércsieket. A hagyományt azonban okirat nem támogatja, úgy, hogy a Pércsiek

kénytelenek csak 650 éves multtal és 20 izbéli nemes ősszel megelégedni.

Legrégibb ismert birtokuk:

Pércs. Ma Mikepércs. V. István király 1272-ben Pércs helységet, amely pércsi Whod magvaszakadtával a királyra szállott, Szemerefiának Csépánnak adományozta. A megnevezett Whod volt talán utolsó férfi sarja a derék kun vezérnek. Kun László pedig 1282-ben Pércsi Dénes javára, ki Szalánczvára vivásánál a király szemeláttára kődobástól súlyosan megsebesült, elődjének adományát megerősítette. A debreczeni kollégium könyvtárában a váradi káptalannak egy 1322. évi oklevele említi Perencs Mikefia pércsi nemest. 1347-ben Csepánfia Mikefia: Pyrinch, Zanyo és Dienes megosztottak birtokaikon. Az osztály levél Egyházas és Egyházatlan Pércsről tesz említést. Mindkét falu egy-két házsoros és két egyházsoros utcából állott. Egyházas Pércs temploma Sz.-Péter tiszteletére épült és a megnevezett esztendőben a templom mögött néhány üres házhely is volt. Egyházatlan Pércsen két kuriájok állott a földesuraknak. A három testvér, úgy a két falun, mint a határukban Pacz, Nagy- és Kis-Bagos felé elterülő erdőn egyenlően osztozott. 1332–37 közt Péter nevű pércsi pap 5 garas pápai tizedet fizetett.

Hort. Ma Nagy- és Kis-Hort puszta B.-Ujvároson. Már a századi apátságnál is szóltam róla. 1347-ben Sz.-Demeter tiszteletére épült templommal. Pércsi Mike fiai ekkor osztatlanul birták. Még 1440-ben is a Pércsi családé.

Köteles. Ma puszta a szoboszlai hártárban, Debreczen és Szovát közt. 1317-ben Csépánfia Mike és rokona Márton voltak az urai. 1347-ben Sz.-György vártanu tiszteletére épült templomát és

két urasági kuriáját említik. Ugyanekkor Pércsi Mikefiai osztoznak meg rajta.

Ohat. 1220-ban a váradi Regestrumban is előfordul. (L. az apátságoknál.) Később a Ratold, majd 1299-ben a Sartivánvecse nemzetségé. De már a XIV. század elején a Pércsi család is feltűnik Ohaton. Mi módon kerültek ide, ki nem deríthető. Csak sejtem, hogy a Pércsnél említett s magvaszakadtan meghalt Whod Ohaton is birtokos lévén, itteni részeire is adományt kaphatott Szemerefia Csépán vagy ennek valamely rokona még az Árpádoktól s nem lehetetlen, hogy a Ratoldok s utánok a Sártivánvecsek III. Endre zürzavaros országlása idejében csak bitorlói valának Ohatnak és környékének; míg a jogszerű birtoklás a Pércsieket illette. Vagy pedig — ezt is feltehetjük — a Pércsi család a Sartivánvecse nemzetség legtovább élő hajtása. De már okiratunk van arról, hogy 1335-ben Pércsi Mikefiai: Perench, Zanyó és Dienes Ohat falvában lévő részeit a Boldog-ságos Szűz kolostora és Sz.-György vértanu temploma kegyuri jogával együtt Mártonfia Miklós comesnek engedték át. Miklós pedig az ohati birtokért Pércs helység azon negyedrészt adta, amely Pércsi Mike leánytestvéreinek, Csépán leányának Pércsi Mártonnénak és többi rokonának, jog szerint jutott, u. m.: a Mihályfia Arnoldnak, Herenfiái: Kunch és Miklósnak és Éliásfia Csépánnak. Valamint Köteles falu felét is átalbocsátotta, amely részt Mikefiai más levél ereje mellett már előbb eladtak volt Pércsi Miklósnak.

Leánynegyed jogán az Anjou-kor végén *Ebes*, *Poch* (Pacz) és *Szepes* falvakban is valának részeik, amelyek a Szepesi-család vagyónából szállottak reájuk. Sőt 1440-ben hiteles helyi em-

berek Péresi Mihály unokája Mátyásnak *Bánk* földjén levő birtoka határait járják meg.

XXI.

Ohati család birtokai.

A Péresiekkel iker család. Ugyanazon Márton, akit némely oklevelek Péresi-nek neveznek, az egri káptalan 1341. évi oklevele, a váradi káptalan 1356. évi bizonyítványa és a leleszi konvent 1418. évi osztálylevele Ohati vezetéknevvel jelöli meg. Az 1272-ben élt Csépánfia Mikétől származott utódokon maradt a Péresi név; míg a Mikével egyidőben élt Péresi Márton ivadékai az Ohati nevet vették fel.

1341-ben egyfelől Ohati Márton fia Miklós, testvérével Demeterrel, László, András, Péter és Mihály fiai nevében is; másfelől Tamás fia Csépán elmaradt özvegye Ilunch, ugyancsak Ohati Márton leánya, fia Kalóz nevében is, az egymás ellen addig folytatott pernek barátságos megegyezéssel véget vetettek. Ennélfogva Ohat keleti részén öt egész telek a kócs-csegei ut mellett *Arkus* telkével és a templom kegyuri jogával együtt Ilunch asszonyé és örököseie lett. Ilunch és fia pedig az eddig általok elfoglalt részeket adták Miklósnak és fiainak.

E család másutt is birtokos volt. A szomszédos *Egyeken* bizonyosan. — Ugyanis Ohati Mihályfia Mihály leánya: Katalin melléthei Német Jánosné, amely részeket *Szent-György* teleken és *Egyekben* leányi joga fejében kapott, azokat megfelelő pénzbeli váltságért testvérenek Lászlónak 1385-ben visszabocsátotta. Az Ohati család jószágait a XV. század elején a férfiág kihaltával a családba nősült Sztáriak és Bajoniak örökölték.

XXII.

Egyekiek birtokai.

Az Ohatiakkal rokonoknak, ugyanazon törzsből eredetteknek látszanak az Egyekiek. Az 1334-ben említett egyeki Ernő comes Jánosfia és Ernőfia: Kunch és Miklós úgy vélem azonosak az Ohatnál előforduló Herennel és ugyanilyen nevű fiaival, akik Péresi Mike és Péresi vagy Ohati Márton atyafiságához tartoztak. — Egyeki Ernő ispán a fiai beleegyezésével Egyek falu nyolczadát különös szeretetből leányának Katalinnak s ennek férjének Jánosnak a Pünköst fiának adományozta. Az egri káptalan Pünköst urat és unokáját is Egyekinek nevezi, amikor Ernő comes megnevezett adományozását Pynkustfia Jánosfia Illés és testvére — de Egyek — kérésére privilegialis alakban 1367-ben kiadta.

XXIII.

Szepesi család birtokai.

A hagyomány regéli, hogy a Szepesiek Szoárd vitéztől, Lél vezér unokájától származtak. Ez ám nem bizonyítható, bár a Zovárd-nemzetséggel való atyafiságoknak több jele mutatkozik. E hosszú multu család ma is virágzik a négyesi Szepesiekben. Már a XIV. század folyamán sok szép birtok halmozódott össze náluk Bihar, Abauj és Zaránd vármegyék területén. Birtokaik:

Ebes. Dolgozatom elején érintém, hogy a váradi Regestrum Ebey falvát azonosnak vélem a debreczeni Ebes pusztával. A pápai tizedek szedése idejében mint egyházas helyet a szabolesi főesperességhez számították. Ez időből való urait nem ismerjük. Csak követ-

keztethetjük, hogy a XIV. század közepén a Szepesi-család volt a földesura, amennyiben a Péresiek a Szepesi-család révén anyai ágon örökölték némely részeket Ebesből.

Fancsika. Ma Debreczenhez tartozó erdős pusztá. Pacz, Bánk, Haláp, és Csere között. Hajdan falu volt; de már az 1589. évi városi jegyzőkönyv praediumnak nevezi. Régibb multjáról igen keveset tudunk. Említés van róla Szalók—Sámson 1347. évi határjárásánál.

Pacz. Ugyancsak Debreczen határában. 1333—34-ben István nevű lelkesze 6 garas pápai tizedet fizetett.

Szepes. Debreczen határában, közel a városhoz, délnyugot felé. A váradi Regestrum 1235. évi 385/138. sz. esete. Debreczennel kapcsolatban említi Zeb falubeli Móriczot. Mikor a család első ismert ősei: Rugach unokái Jakab és Ivánka feltűnnek, 1246-ban s az abauj-megyei Fügedet megveszik, nagyapjuk már a Szepesi nevet viseli. A váradi káptalan előtt a szepesi nemesek is, mint szomszédok képviselve voltak *Lombi* nevű falu Macs felől eső negyed-része bevallásánál, amely részt Sándorfia András 1282-ben Kevének és Antalnak tiz márkaért eladta. Szepes a XIV. században is a Szepesieké. Egyházi javadalma már a XIII. században is a jobbak közé tartozott. 1290—1300 közt püspöki tizede egy évben 99 kepe, de a következő évben már csak 19 és 18 kepe; papjának szeretet adománya pedig egy fertő. — János nevű papja 1332—37 közt esperes és 16—18 garas pápai tizedet fizetett.

Szepesmonostorához is igényt tartott a XIV. század közepén Szepesi Kölesefia Pál. (L. a Zovárdok birtokainál.)

Szovát. A tatárjárás előtt is már fennállott s találkoztunk vele a kolosi vár tartozékai közt. A pápai tizedjegyzékek egyházas voltát bizonyítják. A XIV. század végén Szováti Péter és András a földesurai; de nem sokkal ezután a Szepesiek is feltűnnek ugyanott.

XXIV.

Más és kisebb birtokosok.

Töredékes feljegyzéseket sok más Debreczen vidéki birtokosról is találunk szétszórta a régi oklevelekben. Részben kisebb nemes urakat, akik valószínűleg ugyanazon birtokon, faluban gazdálkodtak, szántogatták földjeiket, legeltették nyájaikat, halászgattak, vadászgattak, amelyről az oklevelek írói nevezik őket. De az az eset sines kizárva, hogy az ekként előforduló nemes ur valamelyik nagy előkelő nemzetség sarja; ám bővebb kutatás, avagy körülményesebb meghatározás nélkül ez az összeköttetés reá nézve föl nem deríthető. Egyébiránt ez nem is feladata e kis monografiának. Valamint a XIII., XIV. századbeli birtokosok teljes névsora összeállítására se vállalkozhattam.

A váradi káptalannak egyik 1322. évi oklevelében (a debreczeni főiskola kézirat gyűjteményében) számos bihar, szatmár, szaboles, bókés és kraszna-megyei nemes között fordulnak elő a következők:

Harangi Oldurmanus (Harang Szabolesban).

Kemendi János Andrásfia. (Bihar megye.)

Keserői Jakab Andrásfia. (Bihar m.) Ezek a Sopron megyében törzsökös *Osli* nemzetség Biharba szakadt ágából valók. 1310-ben *Süvegden* (Szalárd

mellett) is birtokosok. Keserüt a pápai tizedjegyzék is említi. (1332—37.)

Kincsei Tamás nemes, dictus *szakács* és János Mihályfia. Kincse a mai Érmihályfalva határában feküdt, Ér-Semjén felől, ahol ma is van ilyen nevű tanya.

Kecheti Tamás (Bihar). Keccettel talán azonos az 1432. évi pápai tizedjegyzék Peched-je?

Komoródi Tamás (Szaboles m.)

Korógyi Domokos (Biharm.). A pápai tizedjegyzékben Mátyás chorow-i pap IX garassal van felvéve. Korógy a Berettyó mellékén feküdt.

Parlaghi Pál Csépanfia és Parlagi nagy András. (Bihar m.) Parlag ma puszta Debreczen és Hatház határában.

Nyüvedi Simon Tamásfia (Bihar). Nyüved 1332—37 közt egyházashely és valószínűleg az 1231-ben élt Drug (Dorog) nemzetségbeli, Nyvud emlékét őrzi. Simon alighanem Guthkeled nemzetségbeli.

Thamási Demeter Pálfia. (Szaboles m.) Ma puszta. 1292 után a Guthkeled Dorog ága is birtokos itt.

Septelyi András Istvánfia. (Bihar m.) Septely ma puszta M.-Keresztes határában. 1208-ból is említi a váradi Regestrum. 1332—37 közt egyházashely. 1379-ben kiszomlini Ramazfia Mihály kapta.

Szennyesi Péter Abafia. (Szatmár m.) Ma puszta Encsencs mellett. E család a következő században is virágzott.

Dózsa nádor fiai és Tamás vajda között Csalánosért folyt perben az egri káptalannak a királyhoz 1342-ben előterjesztett jelentése a következő nemeseket is említi:

Bogáthi Miklós, *Bolcsi* Demeter és Péter Mihályfiai. *Bolcsi* Miklós Ugodfia. *Bolcsi* János Abafia. Valószínűleg a Be-

rettyó Sz. Márton határában feküdt Bolehról, ahonnan Sárosboleh és Bolchhida nevű helységeket emlegetik, ahol a Hontpázmány nemzetség földesuraság e korban. Ezért a megnevezett nemesek talán e nemzetség hajtásai. Buht (Bócs) falu 1213-ban a váradi tüzesvas próbáknál is előfordul. A pápai tizedjegyzékben is megtaláljuk.

Czegényi Erdő Péterfia. Czegényt már többször idéztük.

Derecskei Péter Sámsonfia. András derecskei pap 1333-ban 22 garas pápai tizeddel szerepel.

Feldesi András Tamásfia. Földes Jerney szerint 1198-ban mint hely- és személynév fordul elő. Kandra Kabos úgy véli, hogy a Bajon körüli nádasok hasznávétele miatt 1215-ben kezdett pernél megnevezett Moysafia Gyuró lakóhelye: villa Heldus, nem más, mint Földes. (Feldus, Fewldes.) Karácsonyiék azonban a Hazai Okmánytár VI. k. 16. lapján 1221-ből megjelenő „Moysa de Zeldes pristaldus” bejegyzés alapján valamely rég elpusztult Zeldes nevű falura következtetnek. De mindkét okmány másolója tévedhetett, amikor F. helyett H, illetőleg Z betűt írott.

Fedémesi János Szobonyafia.

Hodosi Demeter, Jakabfia. Valószínűleg a mai Jákó-Hodosról, amely már 1332—37-ben is egyházas helység.

Körtvélyesi János Salamonfia. Ér-Körtvélyesről. *Kuchi* János és Rufus. Talán Kocsról nevezve.

Myséthei Sándor, Miklósfia. Myséthei Kuthur és Myséthei Tabak Miklósfia. Misséthe 1297-ben is előfordul Zám eladásánál, jelen lévén mint szomszéd, Misséthei Miklós. Misséthe Zámától délre feküdt, a nádudvari határban. A tizedlajstromban a szabolesi főesperesség egyházai közt látjuk a myséthei papot,

ismét 1336-ban 4 garas tizeddel bejegyezve. A Myssétheiek után örökösödött leányágon a petri Ders-család 1407-ben Misséthe, Karatelek, Szent-Ágota, Péterdeákülése, Bolgár, Hollós, Séter és Nádudvar részeiben. Séter, Hollós és Sz.-Ágota a mai nádudvari határban feküdtek.

Nagy Mihályi András Jákófia. (L. a Turoly nemzetségnél.)

Parlagi Velchul és Domján Csépán fia. P. János és Miklós Andrásfia. P. Pál Csépánfia. P. László Istvánfia.

Rábei Péter. A váradi Regestrum pedig följegyezte: „Joannes filius Opoy de Rabay“ 1215-ben és „Philipus, Predan de villa Rabay“ s ugyanakkor „pristaldus Sicula serviens Helie de Rabay“ 1219-ben.

Salamoni Zodus Zodusfia. (L. Guthkeled nemzetségnél.)

Sárándi Oldamár. A váradi Regestrum Tamásfalival együtt hozza elő 1219-ben s villa Sarang-nak írja. 1332–37-ben egyházashely.

Septelyi Mikefia István és Istvánfia István.

Szentimrei Loránt Sebestyénfia.

Szentmiklósi István Sebrethfia. Melyik Szentmiklósi — bizonytalan. A Földes mellett lévő Szentmiklós pusztá 1332-ben egyházashely volt s János nevű papjára 4 garas tizedet vetettek ki. Ugyanez időben a Zovárd nemzettség a mai Rét-Szent-Miklóson (Rábé mellett) birtokos. De ezek között Sebreth nevű nem fordul elő.

Szováti György és Kilián Mihály fia. (L. a Szepesi-család birtokainál.)

Tordai János Hektor fia.

Zeleméri Péter János fia.

Más oklevelek őrizték meg a következő neveit:

Bánki. 1352-ben Pál és Péter bánki (Szaboles m.) nemesek nem nemes apától Pálfia Márktól született mostoha testvéreiket: Györgyöt és Elénát a közös édesanya hitbére és hozományá fejében Erdőd nevű szabolesmegyei birtokból elégitik ki a váradi káptalan előtt. Bánk nevű birtok a középső Nyiren is volt, Kállósején körül. Ezuttal erről van szó, nem a debreczeni Bánkról.

Czudar. A XV. század hatalmas dinasztíája, főként Szaboles északi részében vert gyökeret, de a déli részen is szerzett jószágokat. 1388-ban övé *Geszteréd*, melynek határában Szent László 1092-ben szétverte a bessenyőket s amely 1332–37-ben egyházas helység. E század végén a Kállai-család Guthot, Balkányt, Bánházát, Körtvélyest, Derzsikét leánynegyedi illetőségül átengedte Czudar Domokos fainak.

Csécsi. 1297-ben Zám eladásánál mint szomszéd jelen volt Csécsi István.

Darahi-család. Darahi Bárcz comes 1281-ben, valamint unokái, Péter és Csák 1339-ben a Barátpüspöki és Serend közt általuk elfoglalt föld miatt perben állottak a Barátpüspökiben birtokos erdélyi püspökkel.

Gyapolyi István fia Lukács nemes 1357-ben jelen volt Egyházas-Kereki és a másik Kereki, valamint Asszonyvásár határjárásánál. Péter gyapolyi pap pápai tizedje 5 garas volt.

Halápi Ipolitus; — a váradi Regestrum szerint 1213–1215-ben élt. György nevű jobbágyát is onnan ismerjük. Nem lehetetlen, hogy az ő ivadéka volt Halápi Bereczk, aki 1322-ban már szokatlan módon fosztotta meg magát halápi birtokrésztől. Bereczk ur ugyanis, mivel egy akasztófára ítelt

gonosztévőt nem adott ki végrehajtás végett Dózsa nádorispánnak, hogy ő maga a törvény' szerint kiszabott hasonló büntetéstől megszabaduljon, halápi porzióját a váradi káptalan előtt a nádornak és örököseinek átvallotta.

Ibrányi Gergely és Lukács 1324-ben kapta a szabolcsmegyei *Ibrány, Ub* és *Szut* falvakat. Ezek a Pécz nemzetségéből valók voltak s az Ibrányi-család alapítói. Ibrány 1332—37 közt már egyházas hely volt.

István királyi jegyző Domokosfia és testvére, Pálfia István 1347-ben Bihar, Szathmár, Szabolcs stb. vármegyékben fekvő birtokaikon megosztván, Bura, Buchanád, Kerekudvar, Csukmó, Belmező István nótáriusnak jutottak, — *Boog-Györgyöt* (Bágy-György?) és Nagy-Ivánt (Szabolcs m.) pedig Pálfia István választotta. (Lásd *Aba-nemzetség* birtokainál.)

Kerekiek. Már a szolnoki várispánságok birtokainál is előfordultak, mint Ér-Adony urai 1262-ből. 1357-ben Kereki Pósa fiai: Mihály és Miklós *Olaszi, Mária-Magdaléna* és *Marótlaka* falvakban részesek. Ugyanakkor a két Kereki és Asszonyvására határait járattják meg. Kerekit említi 1220-ból a váradi Regestrum is.

Kenézi Serephel fia János 1357. Ér-Kenézről, mely 1332—37-ben plebánostartó hely.

Konyári Miklós és fia Mátyás 1359. A váradi Regestrumban 1213. látunk egy „Seusci“ nevű falut, „mely Kanár mellett van“. 1333-ban János konyári pap 8 garas tizedet fizetett.

Pocsaji Mátyás és Domonkos, Salamonfia Péterfiai 1359. Ezek az Ákos-nemzetségbeli Pocsaji-ág sarjai lehettek. Karácsonyi is említi az 1351-ben

élt Pétert, Salamon fiát. Pocsaj 1332—37 közt szép javadalmu plebánia. Simon nevű papja 19—20 garas tizedet adhattott a pápának.

Reszegei nemesek. Pocsaj és Vértes közt feküdt Vámos-Reszege. — A Guthkeled-nemzetségbeli Kiskozma 1299-ben a reszegei nemesekkel perelvén, ezeknek 40 márka birságot fizetett.

Sasi- vagy *Szászi-család*. Az egri káptalan 1354-ben jelentette Lajos királynak, hogy Zazi István fiát Lőrinczet Déhtér nevű biharmegyei birtokba beiktatta. A beiktatásnál jelen voltak: *Ragyolcsi* Pető, *Zomayuni* Gergely fia Kozma, *Aykai* István, *Myssechei* Kuthor és *László* Thobok fia. Déhtér a Berettyó közelében feküdt. Imre nevű papja 10 garas tizeddel szerepel. Együtt említi vele Sárosbolehot.

Zomayni--család. A Szoboszlóhoz tartozó Angyalháza-pusztá régi neve Zomayn volt. 1297-ben Zám eladásánál mint szomszédok említettnek Gergely és Pál zomayni nemesek. 1307-ben Ottó király Elep földet Dózsa mesternek adományozván, egyik oldalról való szomszédokul Zomayni Pált és Gergelyt, Urdungsine (Ördögszine) fiait nevezi meg.

*

E dolgozathoz Debreczen vidékén 1200—1400 közt meglevő falvakat feltüntető térképet is készítettem. E térképen csaknem minden falu és birtok megtalálható, amelyekről dolgozatomban szó esik. Nem állítom, hogy hiba nélkül való és tökéletes munkát végeztem. Több falunak és birtoknak fekvését nem tudtam megjelölni, már csak azért sem, mert a publikált oklevéltárak közül sem mind állott ren-

delkezősemre. Így nincsenek meg a térképen: Ágostontelke, Belcsues, Bárányos, Csegze, Csehi, Doboka, Gösföld, Erdőd, Ihász, Igey, Jobogi (Jobágy), Kelemenülése, Karuly, Körösszeg (Szaboles m.), Kuved, Menthe, Mihállaka, Monyorós, Nemel, Pechlend, Sile vagy Syles, Szilas, Szentgyörgytelek, Szut, Scunyor (Szönyör), Tinódtó, Udvarnoktelek, Üllő, Zalonta (Szabolesm.). Amennyiben e falvak nagyobbbrészét az oklevelek Szaboles vármegyében fekvőknek mondják, ha majd hivatottabb és szerencsésebb kutató ezek fekvését is megállapítja: nagyon valószínű, hogy az a szembeszökően üres terület is megtölthető lesz falvakkal, amely térképem szerint Nyiregyháza, Lök, Dada, Dob, Polgár és Nánás közt a XIII. XIV. században is kevésbé megültnek látszik. Azonban e térkép nemcsak pótlásra, de megvallom, egyben-másban kiigazításra is szorul. Annak sokszorosítása óta is részint helyismerőktől, részint írott forrásokból megtudtam, hogy Apamolna (1323) Bakonszeg mellett feküdt. Csobaj a Takta közén 1246–1354 közt már meg volt, Prügön ugyanott 1267–1352 közt monostor állott. Turkeve mellett Náta nevű falu volt (1320). Thoskerei (1323) Bakonszeggel szomszédos. Továbbá: Barátpüspököt Bagamértől nem északra, hanem inkább Selind felé, Kincse falut pedig Mihályfalvától délnyugotra, Semjén felé kell helyezni. Végül Negyvenszil nem külön falu, hanem Jankafalvának

régibb neve volt. Karuly pedig Nyirbátortól délre feküdt.

Források: Anjou-kori Okmánytár. — Balássy F.: Heves vármegye története. — Balássy F.: A zámi és ohati apátságok. — Borovszky S.: Bihar vármegye és Nagyvárad leírása. — Borovszky S.: Szabolesvármegye leírása. — Bunyitay V.: A váradi püspökség története. — Csánky D.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. — Debreczeni kollégium kéziratgyűjteménye. — Fejér: Codex diplomaticus regni Hungariae. — Géresi K.: Gr. Károlyi-család oklevéltára. — Gyárfás: Jászkunok története. — Karácsonyi I.: Békés vármegye története. — Karácsonyi I.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. — Komáromi A.: Dózsa nádor és a Debreczeni-család. Turul, IX. 1891. — Monumenta Vaticana Hungaria. Rationes collectorum pontificiorum in Hung. 1281–1375. — Makai D.: A Pércsi-család. Turul, V. 1887. — Pesti Fr.: Elpusztult vármegyék. — Pesti Fr.: Várispánságok története. — Regestrum Varadinense. Karácsonyi és Borovszkytól. — A váradi Regestrum értelmezése Kandra Kabostól. — Szepesyekről. Turul, XI. 1893. — A Zichy-család okmánytára. — Wenzel: Árpádkori új okmánytár. — Wertner M.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. — Varga G.: Hajdu megye leírása.

DEBRECZEN VIDÉKE

1200-1400 közt.

TERVEZTE ÉS RAJZOLTA:

Loltai Lajos
1904.

ATAK VAGY EMPLEN. 1214

RÖVIDÍTÉSEK

- P = Possessió.
- M = Monostor.
- F = Falu.
- SZ = Szent.
- E = Egyházas.
- EN = Egyháztalan.
- N = Nagy. K = Kis. v = Vagy.
- VM = Vármegye.

JELEK MAGYARAZATA.

- PÜSPÖKI SZÉKHELY.
- MONOSTORS ORS HELY.
- EGYHÁZAS (TEMPLOMAS) - ○ EGYHÁZATLAN FALU.
- VÁR ○ VÁSÁROS HELY.
- Vármegye mostani határa.
- Vármegyerégi határa.
- ~~~~~ Falu, puszta mostani határa.
- ~~~~~ Folyóvíz ~~~~~ Vízfás ~~~~~ Tó

A helynevek mellett levő számok a rájuk vonatkozó legrégibb oklevelek keltjének évét jelentik.
Az árnyékolott körök (o) = elpusztult falvak.

